

ФРЕНК ГЕРБЕРТ

ДЮНА

FRANK HERBERT

DUNE

A Novel

ФРЕНК ГЕРБЕРТ

ДЮНА

Роман

ХАРКІВ КЛУБ
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЯ

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2017

ISBN 978-617-12-3238-9 (epub)

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням: Herbert F. Dune : A Novel / Frank Herbert. — New York : Ace, 2005.
— 544 p.

Переклад з англійської Анатолія Пітика й Катерини Грицайчук

Передмова Браяна Герберта

Ілюстрації Сема Вебера

Map of Arrakis, by Martin Sanders, commissioned for The Folio Society edition of Dune. Used with
permission of The Folio Society

The binding design and illustrations for this edition were originally published in The Folio Society
edition of Dune, first published in 2015. www.foliosociety.com

Електронна версія створена за виданням:

Герберт Ф.

Г37 Дюна : роман / Френк Герберт ; передм. Б. Герберта ; пер. з англ. А. Пітика й К.
Грицайчук. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 656 с. : іл.

ISBN 978-617-12-2554-1 (укр.)

ISBN 978-0-441-01359-3 (англ.)

Головний герой роману Пол Атрід — спадкоємець одного з Великих Домів, що ворогують. За наказом Імператора клан Атрідів переселяється на піщану планету Арракіс, яка має стати їхнім родинним феодем. Тут є найголовніша та майже священна речовина — прянощі. Від неї залежить життя Імперії. Якщо прянощі зникнуть, усі міжпланетні комунікації припиняться й мільярди людей загинуть. Раніше Арракісом володіли Харконнени, які накопичили запаси прянощів і зараз, змовившись з Імператором, спрямовують усі сили на те, щоб знищити Дім Атрідів. Їхня мрія — повернути Дюну... Чи зможе підлість і зрадництво побороти великий клан?

УДК 821.111(73)
ББК 84(7Спо)

- © Herbert Properties LLC, 1965
- © DreamStar, Inc., передмова, 2005
- © Martin Sanders, карта, 2015
- © Sam Weber, обкладинка та ілюстрації, 2015
- © Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2017
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2017

ПЕРЕДМОВА

Я знав Френка Герберта понад тридцять вісім років. Він — надзвичайна людина, чоловік високої честі та виняткової шляхетності. А ще на будь-яких зібраннях він був найцікавішою особистістю, яка, наче магніт, притягувала до себе співрозмовників. Сказати, що він — інтелектуальний гігант, означало б применшити його якості, адже дивовижний розум творця «Дюни», схоже, містив усі знання всесвіту. Він був моїм батьком, якого я дуже сильно любив.

Попри все, синівська мандрівка до розуміння легендарного автора не завжди була такою безхмарною, як я описав у його біографії «Мрійник Дюни». Виростаючи в домі Френка Герберта, я не міг зрозуміти того, що він потребував цілковитої тиші, щоб зосередитися; його пекучої жаги завершити важливі письменницькі проекти чи впертого переконання, що, незважаючи на нескінченний потік відмов, він одного дня стане успішним письменником. У моїх юних очах персонажі, створені батьком для «Дюни» та інших історій — діти його розуму, — змагалися зі мною за його любов. Протягом тих років, за які батько писав свій *magnum opus*, він значно більше часу провів із Полом Атрідом, аніж зі мною. Зосередившись на пошуковій роботі, батько ставав недоступним для мене, сестри Пенні та брата Брюса. У ті дні лише мама Беверлі розуміла складний характер тата. Зрештою, саме через її любов до нього та любов, яку він дарував їй у відповідь, я побачив турботливу, люблячу сторону цієї людини.

Тоді мені було двадцять із гаком, і я роками опирався батьковій вимогливості. А коли зрештою роздивився його душу та високо оцінив турботу, яку він виказував до матері під час її смертельної хвороби, ми стали найкращими друзями. Він допоміг мені з письменницькою кар'єрою, показавши, що саме видавці хочуть бачити в книжках; навчив прописувати цікавих персонажів, вибудовувати саспенс і змушувати читачів перегортати сторінки далі. Прочитавши ранні чернетки «Комети Сідні» (книжки, що стала моїм першим опублікованим романом), батько вкрив примітками кілька сторінок і написав мені таке: «Ці сторінки... демонструють, як редактура ущільнює історію. Уперед. Зроби так само». Це був його спосіб повідомити, що він може відчинити для мене двері та допомогти пройти крізь них, але я сам мушу впоратися з безміром роботи, який є наслідком письменництва.

Беверлі Герберт була віконцем у душу Френка Герберта. Він розповів про це читачам у любовній тристорінковій присвяті дружині в кінці «Капітулу: Дюна», де змалював їхнє спільне життя. Колега по перу, домірна йому за інтелектом, саме вона запропонувала назву для цієї книжки, але померла, поки батько писав її. Ще раніше, у «Дюні», Френк Герберт списав образ леді Джессіки Атрід із Беверлі Герберт, наділивши персонажа виповненими гідності, м'якими способами впливу й пророчими здібностями, якими, без сумніву, моя мама володіла. Коли батько описував «приховані (віщунські) здібності леді Джессіки», він також мав на увазі маму та всі ті надприродні вчинки, які вона робила протягом життя. Часто батько ніжно називав її «білою відьмою» або ж чарівницею. Так само він у всіх книжках «Дюни» описував героїчних жінок із Бене Гессерит як «відьом».

«Дюна» — найдивовижніший науково-фантастичний роман із усіх, що їх коли-небудь було написано. Уже продано десять мільйонів примірників у всьому світі понад 20 мовами. Вона стала для наукової фантастики тим, чим була для фентезі трилогія «Володар перснів» — найповажнішою та найтитолованішою працею у своєму жанрі. Звісно, «Дюна» — це не лише наукова фантастика. Вона містить у собі значні елементи фентезі та має стільки важливих шарів під формальною фабулою, що вже перетворилася на канон. Задля підтвердження цієї

тези погляньте на обкладинку книжки, яку тримаєте в руках. Скільки спокійної гідності в малюнку!

Роман уперше було опубліковано в твердій палітурці 1965 року у видавництві «Chilton Books», більше відомому величезними довідниками з авторемонту. Жодне інше видавництво не захотіло мати справи з книжкою — частково й через обсяги рукопису. Їм видавалося, що 215 000 слів — це занадто: більшість романів того часу містили від чверті до третини цього обсягу. «Дюна» вимагала значних витрат на друк, і видання в твердій палітурці коштувало б дуже дорого — аж п'ять доларів. Жоден науково-фантастичний роман не мав такої високої роздрібною ціни.

Видавці також висловлювали стурбованість через складність роману — усі ті нові, екзотичні слова, введені автором на початку, уповільнювали історію. Один із видавців стверджував, що продирався крізь першу сотню сторінок із неабияким збентеженням та роздратуванням. Інший сказав, що, можливо, припускається великої помилки, повертаючи книжку, однак у публікації все одно відмовив.

Спочатку роман продавався повільно, однак колеги Френка Герберта, письменники-фантасти, а також його читачі розпізнали геніальність книжки відразу й нагородили автора жаданими Неб'юлою та Г'юго за найкращий роман року. Про це написали в «Каталозі Всесвіту», й на книжку посипалися чудові рецензії, одна з яких — від «Нью-Йорк Таймс». Книжка поступово отримувала масову підтримку.

У 1969 році Френк Герберт видав перший сиквел — «Месію Дюни», де застерігав від сліпої довіри до харизматичного лідера та продемонстрував темну сторону Пола Атріда. Багато шанувальників не зрозуміли цього послання, бо не хотіли бачити, як їхнього супергероя скидають із п'єдесталу. Проте книжка продавалася так само добре, як і її попередниця. Якщо вчитатися в «Дюну», стає очевидно, що батько від початку заронив у свого персонажа зерно смуту, але безліч читачів не захотіли помічати цього. Джон Кемпбелл, видавець журналу «Analog», який висунув багато корисних ідей, коли «Дюна» видавалася серійно, не любив «Месію Дюни» саме через нюанс, пов'язаний із Полом Атрідом.

Детально вивчивши історію політики, батько вірив, що герої припускаються помилок... помилок, що накопичувалися через кількість людей, які по-рабському йшли за лідерами. У вступних епіграфах до «Дюни» Френк Герберт писав: «Пам'ятайте: ми говоримо про Муад'Діба, який наказував робити барабани зі шкіри ворогів, Муад'Діба, який зрікся всіх умовностей герцогського минулого помахом руки, просто мовивши: “Я Квізац Хадерах. І цього достатньо”». У драматичній сцені смерті Ліета-Кайнса в пустелі еколог пригадує слова, виголошені колись його батьком: «Нема для народу твого більшого жаху, аніж потрапити до рук Героя».

На початку 1970-х продажі «Дюни» зросли, переважно через те, що роман було оголошено підручником з екології, який застерігав про небезпеку знищення вичерпних ресурсів Землі. Френк Герберт промовляв до більше ніж 30 000 людей на першому Дні Землі у Філадельфії, їздив країною, спілкуючись із переповненими ентузіазмом студентами коледжів. Рух за захист навколишнього середовища охопив усю націю, і батько, впіймавши хвилю, рушив у захопливу подорож. Коли в 1976 році він випустив «Дітей Дюни», книжка відразу стала бестселером й опинилася на вершині всіх важливих хіт-парадів у країні.

«Діти Дюни» були першим науково-фантастичним романом, що став бестселером у «Нью-Йорк Таймс» як у твердій палітурці, так і в м'якій, а продажі сягнули мільйонної позначки. Після того книжки й інших авторів наукової фантастики почали отримувати статус

«бестселера», але Френк Герберт був першим, хто заслужив настільки високу пошану від читачів; він вивів наукову фантастику з гетто жанрової літератури. До 1979 року було реалізовано понад 10 мільйонів примірників «Дюни» — а продажі й далі зростали. На початку 1985 року в прокат надійшла «Дюна» Девіда Лінча, й видання в м'якій палітурці посіло перше місце в списку бестселерів «Нью-Йорк Таймс». То було феноменальне досягнення, що відбулося через 20 років після першої публікації. Продажі й донині залишаються високими.

***

У 1957 році батько полетів на Орегонське узбережжя, щоб написати журнальну статтю про проект Міністерства сільського господарства США. Там успішно висадили засухостійкі трави на гребенях піщаних дюн, щоб не дати їм засипати автотраси. Френк Герберт вирішив назвати статтю «Вони спинили рухомі піски», однак дуже швидко збагнув, що має на руках значно масштабнішу історію.

Життєвий досвід Френка Герберта та еkleктичний асортимент захопливих ідей, що виникли в нього в процесі досліджень, нашарувалися один на одного на сторінках циклу «Дюна». Крім іншого, «Дюна» — це ще й духовний плавильний котел, далеке майбутнє, де релігійні вірування, сполучившись, утворили дуже цікаві форми. Уважні читачі впізнають буддизм, суфійський містицизм та інші ісламські системи вірувань, а також католицизм, протестантство, юдаїзм та індуїзм. Батько навіть знав учителя дзену Алана Воттса, який жив на старому паромі в затоці Сан-Франциско. Френк Герберт черпав ідеї з різних релігійних течій, однак не сповідував жодну. Зважаючи на це, заявленою метою Комісії Екуменічних Перекладачів було, як це описано в додатках до «Дюни», вирішити суперечки між релігіями, кожна з яких стверджувала, що є «справжнім і єдиним одкровенням».

Коли батько був восьмирічним хлопчиком, вісім ірландських тітоньок-католичок намагалися повернути його до католицизму, однак Френк опирався цьому. Натомість так зародилося сестринство Бене Гессерит. Ця вигадана організація декларувала, що не дотримується жодної класичної релігії, однак її члени все одно мали духовні переконання. Мої тато та мама були такими ж.

Упродовж 1950-х Френк Герберт писав політичні та публічні промови для кандидатів у сенатори та конгресмени США. У тому ж десятилітті він двічі мандрував із родиною до Мексики, де вивчав пустельні умови та цикли врожаю, а також мимоволі зазнав впливу галюциногенних наркотиків. Увесь цей досвід, а також значна частина дитячих переживань знайшли своє відображення на сторінках «Дюни». Роман став таким складним і багатозаровим, як і сам Френк Герберт.

Як я вже розповідав у «Мрійнику Дюни», персонажі в книжці відповідні до певних міфологічних архетипів. Пол Атрід — принц-герой, який шукає того, хто віддасть за нього дочку «короля» (він одружується з Принцесою Ірулан, батьком якої був Імператор Шаддам Коррино IV). Превелебна Мати Гай Єлена Могіям — архетип відьми-матері, тоді як сестра Пола Алія — це відьма-діва, а Пардот Кайнс — мудрий старець у міфології Дюни. Звір Раббан Харконнен, хоч він і злий та агресивний, є по суті блазнем.

Імена для своїх персонажів Френк Герберт узяв із грецької та інших міфологій. Грецький Дім Атрідів, що дав початок Дому Атрідів із «Дюни», був нещасною родиною царів Менелая та Агамемнона. Героїчне сімейство, над яким тяжіло Тієстове прокляття, потерпало від фатальної провини. Френк Герберт пам'ятав про це передчуття біди, коли описував своїх Атрідів. У жилах Атрідів і злих Харконненів текла одна кров, тож убивство батька Пола Герцога Лето

було замахом родича на іншого родича. Те саме трапилося і в родині Агамемнона — його вбила власна дружина Клітемнестра.

«Дюна» — це сучасне нагромадження знайомих міфів; оповідь, у якій величні піщані хробаки стережуть дорогоцінний скарб меланж, геріатричні прянощі, які, окрім усього іншого, втілюють вичерпний ресурс — нафту. На планеті Арракіс мешкають велетенські люті хробаки, схожі на драконів із прадавніх легенд, із «величезними зубами» та «могутнім духом кориці». Це так схоже на міф, витворений невідомим англійським поетом у «Беовульфi», на привабливу історію про жахного вогнедишного дракона, який охороняв величезну скарбницю в лігві під скелями на краю моря.

Пустеля з класичного роману Френка Герберта — це широкий океан піску, у глибини якого пірнають велетенські хробаки; це тасмнічі й незвідані володіння Шай-Хулуда. Верхівки дюн схожі на гребені хвиль. Там нуртують потужні піщані бурі, становлячи найбільшу небезпеку.

На Арракісі кажуть, що життя пішло від Творця (Шай-Хулуда), зародившись у пустелі-морі — подібно до життя на Землі, що, як вважають, виникло в наших океанах. Френк Герберт провів паралелі, вдавшись до надзвичайних метафор, а також екстраполював сучасні умови світових систем, які, на перший погляд, видаються абсолютно чужинними. Але ретельний аналіз показує, що вони не надто відрізняються від знайомих нам систем... а персонажі книжки, що вийшли з його уяви, не дуже відрізняються від таких людей, як ми.

Пол Атрід (месіанський «Муад'Діб» для фрименів) подібний до Ловренса Аравійського (Т. Е. Ловренса), британського громадянина, який підняв успішне пустельне повстання арабів проти турків під час Першої світової війни. Ловренс застосовував тактику партизанської війни, щоб знищити ворожі сили та лінії комунікацій, і наблизився до того, щоб стати для арабів месіанською постаттю. Ці історичні події спонукали Френка Герберта до міркувань про те, що чужинець може очолити місцеві сили й повести їх у бій проти морально звироднілих окупантів пустельного світу — стаючи водночас для них богоподібною фігурою.

Якось я запитав у батька, чи ідентифікував він себе з кимось із персонажів зі своїх історій, і він відповів, добряче мене здивувавши, що таким персонажем був Стілгар, суворий вождь фрименів. Я більше думав про батька як про сповненого гідності й честі Герцога Лето, героїчного, відчайдушного Пола чи вірного Дункана Айдаго. Обміркувавши все, я збагнув, що Стілгар у «Дюні» домірний індіанському вождеві — людині, яка втілювала й захищала перевірені часом шляхи, що не шкодили екології планети. Френк Герберт був саме таким — і навіть більше. Ще дитиною він товаришував із корінним американцем, який натякав, що його вигнали з племені, — чоловіком на ім'я Індіанець Генрі. Саме він познайомив хлопчика зі звичаями свого народу: рибальством, знаходженням їстівних та лікарських рослин у лісі. Навчив, як шукати червоних мурах та багаті на білки личинки хруща, щоб прогудуватися.

Створивши галактичну імперію та пустельну планету Арракіс, Френк Герберт протиставив західну культуру примітивним цивілізаціям, віддаючи їм перевагу. Він писав у «Дюні»: «Вишуканість приходить із міст, а мудрість — із пустелі». (Пізніше, у канонічному романі «Ловець душ», батько зробить щось подібне, надаючи перевагу прадавнім шляхам людства, а не сучасним). Як кочові бедуїни з Аравійського плато, фримени вели дивовижне, відокремлене від інших життя, відділені від цивілізації безміром пустелі. Фримени вживали психоделічні наркотики під час релігійних обрядів, як індіанці навахо з Північної Америки. Неначе євреїв, їх переслідували, змушували ховатися від влади й виживати далеко від батьківщини. І євреї, і фримени сподівалися, що месія доведе їх до землі обітваної.

Слова та імена в «Дюні» походять із різних мов, серед яких — навахо, латина, чакобса (мова, що траплялася на Кавказі), ацтекський діалект науатль, грецька, перська, ост-індійська,

російська, турецька, фінська, староанглійська та, звісно, арабська мови.

У «Дітях Дюни» Лето II дозволив піщаним форелям присьднатися до його тіла, і ця ідея частково спирається на батьків досвід: коли він був іще хлопчиськом і мешкав у штаті Вашингтон, то підгортав штани й заходив у потічок чи озеро, дозволяючи п'явкам чіплятися до його ніг.

Легендарне життя богоподібного супергероя Пола-Муад'Діба витворено із сюжетів, що трапляються в багатьох релігіях. Френк Герберт навіть використав легенди та уривки інформації про людей із пустель Гобі в Азії та Калахарі в Південно-Західній Африці, а також аборигенів із австралійських пусток. Протягом століть ці люди виживали, маючи надзвичайно мало води навколо себе, тому вода була ціннішим ресурсом, ніж золото.

Батлеріанський Джигад, що відбувся за 10 000 років до описаних у «Дюні» подій, був війною супроти мислячих машин, які жорстоко уярмили людей. Саме тому люди поставили комп'ютери поза законом, про що написано в Оранжевській Католицькій Біблії: «Не сотвори з машини подобу розуму людському». Корені Джигаду сягають у глибоку давнину, до людей, із якими мої батьки були знайомі: до маминого дідуса Купера Лендіса та друга нашої родини Ральфа Слаттері. Вони обидва ненавиділи машини.

Попри це, комп'ютери у світі «Дюни» існують через багато тисячоліть після джигаду. У процесі розгортання серії з'ясовується, що Бене Гессерит мають таємні комп'ютери, щоб відстежувати родоводи. Є також ментати Дюни, наділені надзвичайною логікою, — «людські комп'ютери». Для багатьох рис цих людей прототипом стала татова бабуся по батьковій лінії, Мері Стенлі, неосвічена жінка з пагорбів Кентукі, яка подумки здійснювала неймовірні математичні розрахунки. Ментати були попередниками Спока, помічника капітана корабля «Ентерпрайз» із «Зоряного Шляху»... Френк Герберт описав небезпеку, яку мислячі машини становили ще в 1960-х, задовго до фільму «Термінатор» із Арнольдом Шварценеггером.

Цікаво, що у всесвіті «Дюни» нема прибульців. Навіть найекзотичніші істоти, мутанти-лоцмани з Гільдії, — люди, так само, як і мерзенні генетичні генії Глейлакса й гхоли, вирощені в чанах із плоті. Один із найцікавіших типів людей, яких породила уява Френка Герберта, — це жінки ордену Бене Гессерит, наділені колективною пам'яттю. Ця концепція багато в чому ґрунтується на роботах і поясненнях Карла Густава Юнга, який говорив про «колективне несвідоме» — ймовірно, вроджений комплекс сутностей і способів поведінки, притаманний усім людям. Саме ці концепції батько обговорював із дружиною Ральфа Слаттері Ірен — психологом, яка проводила дослідження з Юнгом у Швейцарії в 1930-х.

Життя Френка Герберта досягнуло кульмінації в 1957-му й наступних роках, коли він зосередив увесь свій надзвичайний досвід на створенні великого роману. Батько пригадував, що в купі книжок, які він ретельно вивчав для написання «Дюни», трапилася думка, що екологія — це наука про розуміння наслідків. Батько не вигадав цей концепт, але, навчившись в Езри Паунда, «зробив його новим»¹ і виклав у формі, яку сприймали мільйони людей. Маючи таке саме світовідчуття, як в індіанців, тато бачив, що західна людина завдає шкоди довкіллю, а не живе в гармонії з ним.

Батько розповідав, що, попри всі зусилля, яких вимагала «Дюна», робота над цією книжкою була для нього улюбленою. Він використовував те, що називав «технікою надзвичайної деталі», за допомогою якої вивчав і готував нотатки протягом чотирьох років, з 1957 по 1961, а тоді писав і переписував книжку з 1961 року по 1965.

Оскільки тато то розширював, то скорочував рукопис залежно від того, який редактор давав йому поради, в остаточну версію закралася помилка. Вік Імператора Шаддама Коррино IV в романі трохи непослідовний, але це одна з небагатьох похибок у всій серії «Дюни». Це неймовірно, зважаючи на те що Френк Герберт писав книжки на друкарських машинках...

понад мільйон слів без використання комп'ютера, який би допоміг узгоджувати всю інформацію.

Наприкінці 1961 року, саме в zenіті свого монументального зусилля, тато звільнив літературного агента Лартона Блессінгейма, адже не відчував від нього достатньо підтримки, а також через те, що знову надсилати історії до нью-йоркських видавництв, які протягом років відкидали його, було над його можливості. Кілька років по тому, коли роман було майже завершено, Френк Герберт відновив співпрацю з Блессінгеймом, а тоді знову пройшов випробування невпинними відмовами — отримавши їх понад двадцять, — аж доки видавництво «Chilton» зрештою погодилося взяти книжку й заплатило 7 500 доларів авансом. Якби не далекоглядний редактор «Chilton» Стерлінг Ланьє, «Дюну» могли б узагалі не надрукувати, й світ літератури надзвичайно збіднів би.

***

Коли я подорослішав, ми з батьком зблизилися й почали писати разом. Тоді він часто говорив мені про важливість деталей і щільності письма. Вивчаючи психологію, він зрозумів підсвідомість, а тому любив повторювати, що «Дюну» можна читати на будь-якому з кількох шарів, закладених під пригодницькою історією месії на пустельній планеті. Екологія — найочевидніший шар, але є ще політика, релігія, філософія, історія, еволюція людини й навіть поезія. «Дюна» — це чарівний гобелен зі слів, звуків, зображень. Іноді він спершу писав уривки віршами, які розширював і перетворював на прозу, утворюючи речення, що містили елементи первинних поезій.

Тато казав, що в процесі читання ти можеш пройти будь-яким шаром роману, а тоді розпочати книжку із самого початку, зосереджуючись на іншому шарі. Він навмисно лишив наприкінці відкриті фінали й казав, що робив це, аби навіть після закінчення історії читачів не відпускали її уривки й шматочки, щоб людям хотілося повернутися і перечитати книжку ще раз. Хитрий трюк, який спрацював бездоганно.

Як старший син Френка Герберта, я бачив у романі елементи родинної історії. Раніше я вже зазначав, що в «Дюні» зображено мою матір — але й тата теж. Певно, він думав про себе, коли писав про Герцога Лето: «Дуже довго ніхто не помічав, що він іще й був чудовим батьком». Ці слова мають глибинне значення для мене, адже в ті часи наші стосунки були зовсім кепськими. Я переживав період підліткового бунтарства, бурхливо реагуючи на його безкомпромісну манеру керувати домівкою.

На початку «Дюни» Полові Атріді п'ятнадцять років — приблизно в такому віці був і я, коли книжку вперше почали публікувати в журналі «Analog». В описі Пола я не дуже впізнаю себе, проте легко впізнаю тата в батькові Пола, шляхетному Герцогові Лето Атріді. В одному абзаці Френк Герберт написав: «Та безліч фактів відкривають шлях до розуміння Герцога: його вірне кохання до леді з Бене Гессерит; надія, що він покладав на сина...» Значно пізніше, коли тато відповідав на запитання журналістів щодо моєї письменницької кар'єри, він казав: «Яблуко падає недалеко від яблуні». Він часто хвалив мене перед іншими — значно частіше, ніж напряду. Більшість друзів уважала його екстравертом, проте в родинному колі він часто поведився як інтраверт, полюбляючи проводити час на самоті у власному кабінеті. Часто найсильніші його емоції виливалися на папір, тому я відчуваю, як батько говорить до мене, коли читаю його історії.

Якось я запитав у батька, чи вважає він, що його magnum opus'у судилося довге життя. Він скромно відповів, що не знає, адже єдиний компетентний літературний критик — це час.

Минуло вже сорок років, відколи «Дюну» було видано у твердій палітурці, й Френкові Герберту було б приємно дізнатися, що інтерес до його фантастичного роману та породженої ним серії ніколи не згасав. «Дюну» підхопило абсолютно нове покоління читачів. Молодь насолоджується нею, як колись її батьки.

Як і наш власний усесвіт, усесвіт «Дюни» продовжує розширюватися. Френк Герберт написав шість романів серії, а я дописав ще шість у співпраці з Кевіном Андерсоном. За контрактом ми з Кевіном створимо ще чотири книжки, включно з великим хронологічним фіналом, на який зачекалися мільйони читачів, — «Дюна-7». Над цим проектом працював Френк Герберт, коли помер у 1986 році, й це мала бути третя книжка з трилогії, започаткованої «Єретиками Дюни» та «Капітулом: Дюна». У цих романах він заклав велику таємницю, й досі, через два десятиріччя після його смерті, розгадка є секретом, який найретельніше охороняють у науковій фантастиці.

До часу, коли ми завершимо ці історії, налічуватиметься шістнадцять «дюнних» романів, а також фільм режисера Девіда Лінча 1984 року та два телевізійні мінісеріали — «Дюна Френка Герберта» й «Діти Дюни Френка Герберта», — продюсером яких став Річард Рубінштейн. У майбутньому ми плануємо ще кілька проектів, та всі вони мають бути домірними високим стандартам, установленим батьком у своїх романах. А коли всі гарні історії вже буде розказано, серія завершиться. Але навіть це не буде справжнім фіналом, адже завжди можна повернутися до самої «Дюни», щоб читати її знову й знову.

Браян Герберт
Сіетл, Вашингтон, 2005

1 «Make it New!» («Зробіть це новим!») — творче гасло Езри Паунда, що стало програмною максимом для всього західного модернізму. (*Тут і далі прим. пер.*)

Людям, чия справа виходить за межі ідей і простягається в царину «реальних матеріалів» — екологам посушливих земель, де б вони не були та в які б часи не працювали, зі смиренням і захватом присвячується ця спроба передбачення

КНИГА ПЕРША

ДЮНА

1

Початок — то мить, коли варто якнайкраще подбати про істинну рівновагу речей. Кожна сестра Бене Гессерит² знає про це. Тож, приступаючи до вивчення життя Муад'Діба, зважте спершу на те, у які часи він з'явився, бо ж народився владар у рік п'ятдесят сьомий правління Падишаха-Імператора Шаддама IV. Й особливо уважно придивіться, де саме він з'явився: на планеті Арракіс. Хай не вводить вас в оману той факт, що народився він і прожив перші п'ятнадцять років свого життя на Каладані. Арракіс, планета також знана як Дюна, — ось місце його навіки-віків.

Принцеса Ірулан. Оповідь про Муад'Діба

За тиждень до переїзду на Арракіс³, коли метушня останніх приготувань от-от мала обернутися на нестерпне божевілля, якась старезна баба навідалася до матері хлопчика — Пола.

Замок Каладан⁴ огорнула тепла ніч; прадавнє кам'яне громаддя, що слугувало домівкою двадцяти шести поколінням роду Атрідів, укрилося холодною росою, як завжди на зміну погоди.

Стару пустили через бокові двері та повели склепінчастим проходом повз кімнату Пола. Скориставшись нагодою, вона зазирнула всередину — поглянути, як той лежить на ліжку.

У тьмяному світлі напівзгаслої, завмерлої над самою підлогою лампи-підвіски, хлопчик, який уже не спав, бачив у проїмі дверей громіздкі обриси жіночої фігури, що стояла на крок попереду від його матері. Стара скидалася на відьму: волосся, схоже на сплутану павутину, наче каптур ховало в тіні риси обличчя, а очі виблискували, мов коштовності.

— А він не замалий як на свій вік, Джессіко? — запитала стара. Голос повнився хрипким свистом і бряжчав, як розладнаний балісет.

Мати Пола відповіла м'яким контральто:

— Усі знають, що Атріди дорослішають пізніше, Ваша Превелебносте.

— Чувала я про це, чувала, — прохрипіла стара. — Але ж йому вже п'ятнадцять.

— Так, Ваша Превелебносте.

— Він прокинувся і підслуховує. Хитрий малий шельма, — тихо загіготіла прибула. — Проте підступність необхідна правителю. А якщо він і справді Квізац Хадерах...⁵ що ж...

Причаївшись у мороці ліжка, Пол дивився навсібіч крізь тонкі шпаринки ледь розплющених очей. Два блискучих овали — очі старої — розширилися і спалахнули, коли зустрілися з його поглядом.

— Добре виспись, хитрий малий шельмо, — кинула стара. — Завтра тобі знадобляться всі твої вміння, аби зустрітися з моїм ґом джаббаром⁶.

І вона вийшла, виштовхнувши його матір у коридор, та з гучним гуркотом зачинила двері.

Пол лежав, замислившись: «Що таке “ґом джаббар”?»

Багато прикрощів довелося йому зазнати в ці часи змін, та з'ява старої була дивнішою за все.

Ваша Превелебносте.

А ще те, як вона зверталася до його матері Джессіки, наче та була звичайнісінькою служницею, а не леді Бене Гессерит, наложницею⁷ Герцога та матір'ю Герцогського спадкоємця.

«ґом джаббар — це щось із Арракіса, про що я маю знати, перш ніж ми опинимося там?» — подумав Пол.

Він прошепотів ті дивні слова: ґом джаббар... Квізац Хадерах.

Ще стільки всього треба вивчити. Арракіс настільки відрізнявся від Каладана, що свідомість Пола лихоманило від нових знань. Арракіс — Дюна — Пустельна Планета.

Зуфір⁸ Хават, майстер-асасин його батька, пояснював: їхні смертельні вороги Харконнени вісімдесят років панували на Арракісі. Вони утримували планету як свій квазіфеод, відповідно до контракту з ДАПТ на видобуток геріатричних прянощів — меланжу. Тепер

Харконнени забиралися геть, а планета ставала повним феодем Дому Атрідів — очевидна перемога Герцога Лето. Хоча, як сказав Хават, у цій очевидності чаїлася смертельна небезпека, адже Герцог Лето був дуже популярним серед Великих Домів Ландсрааду⁹.

— А популярність викликає заздрощі світодержців, — додав Хават.

Арракіс — Дюна — Пустельна Планета.

Пол спав. Він бачив якусь печеру в околицях Арракіна; навколо нього в тьмяному світлі завмерлих у повітрі ламп рухалися мовчазні люди. Усе там виповнене величчю, як у соборі, і він учував єдиний тоненький звук: крап-крап-крап. Ще вві сні Пол знав, що все запам'ятає. Він завжди пам'ятав пророчі сни.

Сон розтанув.

Пол прокинувся в теплі свого ліжка; він усе думав і думав. Світ замку Каладан, де не було жодних ігор і не траплялося однолітків, можливо, не вартував смутку під час прощання. Лікар Юе, вчитель Пола, вказував на те, що класової системи фафрилах на Арракісі дотримувалися не надто ревно. Планета повнилася людьми, що жили в пустельних краях без каїдів та башарів, які б керували ними: людей барханів, що зуть себе фрименами, не внесено в жодні переписи Імперської Палати.

Арракіс — Дюна — Пустельна планета.

Відчувши напругу в усьому тілі, Пол вирішив удатися до однієї з практик з угамування плоті та розуму, яких його навчила мати. Три коротких вдихи викликали звичну реакцію: його несуть хвилі самосвідомості... свідомість фокусується... аорта розширюється... розум виганяє всю непевність пізнання... свідомість під контролем... кров збагачується киснем і розтікається по обважнілих кінцівках... ніхто не здобуває їжу, безпеку та свободу лише завдяки інстинкту... тваринна свідомість не простягається за межі буття моменту цього, не здатна досягнути, що її жертви зникають навіки... тварина руйнує старе й не може створити нове... тваринна жага лишень наближається до чуттєвого рівня, але ніколи не сягне рівня сприйняття... людині ж необхідна система координат, через яку вона бачитиме світ... Свідомість за вибором установлює свої координати... тілесна цілісність упорядковує потік нервів і крові відповідно до найглибших

потреб клітинного буття... всі речі/клітини/істоти є плинними... все прагне до цієї незмінної минущості...

Знову й знову в мінливій свідомості Пола прокручувався завчений урок.

Крізь примружені повіки Пол відчув, як жовте сяйво світанку торкнулося його підвіконня. Він розплющив очі. Прислухаючись до метушні й поспіху, що поновилися в замку, юнак розглядав помережені знайомим візерунком балки під стелею спальні.

Двері прочинилися, і в кімнату зазирнула мати: волосся на маківці підтримувала чорна стрічка, з овального обличчя, позбавленого емоцій, дивилися сповнені врочистості зелені очі.

— Уже прокинувся, — промовила вона. — Ти добре спав?

— Так.

Пол уважно роздивлявся високу фігуру матері та помітив, як напружилися її плечі, коли вона вибирала для нього одяг із полиць шафи. Інший міг би не помітити нічого, але вона сама вчила його науки Бене Гессерит — звертати увагу на дрібні деталі. Вона озирнулася, тримаючи в руках напівофіційний піджак, на нагрудній кишені якого було вишито фамільний герб дому Атрідів — червоного яструба.

— Мерщій одягайся. Превелебна Мати чекає на тебе.

— Якось вона мені снилася, — сказав Пол. — Хто вона?

— Вона була моєю наставницею в школі Бене Гессерит. Тепер вона Правдомовиця Імператора. А ще, Поле... — Джессіка завагалася. — Ти повинен розповісти їй про свої сни.

— Розповім. Ми завдяки їй отримали Арракіс?

— Ми не отримали Арракіс, — вона змахнула пил зі штанів і повісила їх разом із піджаком на стійку біля ліжка. — Не змушуй Превелебну Матір чекати.

Пол сів, міцно обхопивши коліна.

— Що таке ґом джаббар?

І знову материнська наука дала йому змогу відчутти ледь помітну напругу — знервованість, яку він інтерпретував як страх.

Джессіка підійшла до вікна, широко розсунула штори та поглянула крізь річкові сади на гору Саюбі.

— Ти дізнаєшся про ґом джаббар... зовсім скоро, — промовила вона.

Пол почув переляк у її голосі та дуже здивувався.

Джессіка вела далі, не озираючись:

— Превелебна Мати чекає в ранкових покоях. Прощу тебе, не барися.

Превелебна Мати Гай Єлена Могіям¹⁰ сиділа в обшитому гобеленами кріслі та спостерігала, як до неї наближалися матір і син. З вікон по обидва боки від неї відкривався краєвид на східну луковину річки та зелені угіддя Атрідів, але Превелебна Мати не звертала на нього уваги. Цього ранку вона особливо гостро відчувала свій вік, і це їй дуже сильно дошкуляло. Вона проклинала космічні перельоти, спілкування з Гільдією Лоцманів та їхні таємничі плани. Але на цій планеті була справа, яка вимагала особистої присутності наділеної Зором сестри Бене Гессерит. Навіть Правдомовиця Падишаха-Імператора не могла ухилитися від виконання свого обов'язку.

«Клята Джессіка! — подумала Превелебна Мати. — Якби вона тільки народила нам дівчинку, як їй і наказували».

Джессіка спинилася за три кроки від крісла й присіла в маленькому реверансі, лівою рукою злегка провела вздовж спідниці. Пол стримано вклонився, як його вчив викладач танців — «коли сумніваєшся в статусі людини».

Превелебна Мати, звісно ж, відзначила це.

— А він обережний, Джессіко.

Рука Джессіки ковзнула по плечу Пола, стиснула його. Либонь один удар серця її долоня тремтіла від страху. Тоді вона знову опанувала себе.

— Так його вчили, Ваша Превелебносте.

«Чого вона боїться?» — замислився Пол.

Стара якусь мить вивчала хлопця: овальне, як у Джессіки, обличчя, але кістка в нього ширша... волосся — чорне-чорне, як у Герцога, однак брови нагадували про дідуся по матері, ім'я якого не можна називати, і ще цей тонкий гордовитий ніс; розріз пильних зелених очей, таких, як і в старого Герцога: дідуся по батькові, який уже давно лежав у могилі.

«О, то була людина, що завжди цінувала браваду — навіть у смерті», — подумала Превелебна Мати.

— Учити щось — це одне, — промовила вона, — а мати вроджені здібності — інше. Подивимося. — Стара суворо зиркнула на Джессіку. — Облиш нас. Наказую тобі зайнятися медитацією смирення.

Джессіка зняла руку з плеча Пола.

— Ваша Превелебносте, я...

— Джессіко, ти знаєш, що так має бути.

Пол збентежено глянув на матір.

Джессіка виструнчилася.

— Так... звісно.

Пол знову перевів погляд на Превелебну Матір. Гречність та очевидний трепет матері перед цією жінкою спонукали до пильності. Попри це, він відчував гнів і тривогу, які випромінювала мати.

— Поле, — Джессіка глибоко вдихнула, — випробування, яке тобі доведеться пройти... воно дуже важливе для мене.

— Випробування?

— Пам'ятай, що ти син Герцога, — промовила Джессіка. Крутнулася й вилетіла з кімнати, сухо зашурхотівши спідницею. Двері щільно зачинилися.

Пол опинився сам на сам зі старою, і щоки в нього спалахнули гнівом.

— Хіба можна випроваджувати леді Джессіку, наче просту служницю?

Тінь посмішки ледь торкнулася кутиків зморщеного рота.

— Хлопче, усі чотирнадцять років у школі леді Джессіка й була моєю служницею, — жінка кивнула. — До того ж непоганою. А тепер підійди до мене!

Наказ ударом батога лягнув по Полу, і він підкорився ще до того, як устиг подумати про це. «Вона використовує Голос», — подумав він і спинився за помахом старечої руки біля ніг Превелебної.

— Бачиш це? — спитала вона, дістаючи зі складок своєї мантиї зелений металевий куб із п'ятнадцятисантиметровою стороною. Вона повернула його до Пола, і хлопець побачив, що одна з граней відкрита, а всередині — чомусь лячний морок. Жодна крапля світла не проникала в цю пітьму.

— Поклади свою праву руку в скриньку, — сказала вона.

Страх прошив Пола наскрізь. Він відступив на крок, але стара промовила:

— Це так ти коришся своїй матері?

Він поглянув у блискучі пташині очі.

Повільно, під тиском чужого примусу, якому не мав змоги опиратися, Пол поклав руку в коробку. На мить, коли п'яма огорнула його долоню, він відчув холод, тоді — гладенький метал під пальцями та поколювання, наче в нього затерпла рука.

Хижий вираз з'явився на обличчі старої. Вона відвела свою праву руку від куба та приставила її до шиї Пола. Той помітив блиск металу й почав повертатися.

— Не рухайся, — просичала вона.

Знову використовує Голос! Пол перевів погляд на її обличчя.

— Я тримаю біля твоєї шиї гом джаббар, — промовила вона. — гом джаббар, ворог пихи. Це голка з краплею отрути на кінчику. А! Не приймай руку, інакше відчуєш її на собі.

Пол спробував ковтнути пересохлим горлом. Він не міг відвести погляду від зморшкуватого старого обличчя — блискучі очі, бліді ясна під срібними зубами, що поблискували, коли вона говорила.

— Син Герцога має розумітися на отрутах, — промовила стара. — Такі часи, еге ж? Мускі в напоях. Аумас у стравах. Швидкі, повільні та ті, що між ними. Ось і дещо нове для тебе: гом джаббар. Він убиває лише тварин.

Гонор подолав страх.

— Ти смієш припускати, що син Герцога — тварина?

— Скажімо так, я припускаю, що ти можеш виявитися людиною, — промовила вона. Не руш. Застерігаю тебе: не намагайся відсахнутися. Я стара, але моя рука може ввігнати в твою шию голку, перш ніж ти встигнеш ухилитися.

— Хто ти? — прошепотів Пол. — Якими хитрощами ти змусила мою матір залишити мене наодинці з тобою? Ти служиш Харконненам?

— Харконнени? Ніколи в житті! А тепер мовчи.

Сухорлявий палець торкнувся до його шиї і він погамував у собі мимовільний порив відскочити.

— Добре, — промовила вона. — Ти пройшов перше випробування. Зараз буде продовження: якщо ти висмикнеш руку зі скриньки, то

помреш. Це єдине правило. Триматимеш руку всередині — житимеш. Висмикнеш її — помреш.

Пол глибоко вдихнув, аби стишити тремтіння.

— Варто мені гукнути, як слуги вмиють опиняться тут, і тоді ти помреш.

— Слуги не пройдуть повз твою матір, яка стоїть на чатах за дверима. Повір мені. Твоя матір пройшла випробування. Тепер твоя черга. Вважай це за честь. Нечасто ми дозволяємо хлопчикам проходити цей ритуал.

Цікавість знизила рівень страху до прийняттого рівня. У голосі старої вчувалася правда, а не заперечення її. Якщо мати справді стоїть на чатах..., якщо це справді випробування... Та чим би воно не було, Пол знав, що зараз він попався, загрозу становила рука біля шиї — ґом джаббар. Він пригадав літання проти страху з обряду Бене Гессерит, якої матір навчила його.

«Я не повинен боятися. Страх убиває розум. Страх — це маленька смерть, що веде до повного самозабуття. Я зазирну в очі своєму страхові. Я дозволю йому пройти повз мене та крізь мене. І коли він піде геть, то я обернуся до нього внутрішнім зором і простежу його шлях. Там, де страх пройде, нічого не зостанеться. Залишуся тільки я».

Пол відчув, як повернувся спокій, і промовив:

— Мерщій починай, стара.

— Стара! — різко сказала вона. — А ти сміливець, ніде правди діти. Ну що ж, подивимося, цуцику. — Вона близько нахилилася, стишуючи голос майже до шепоту. — Біль пронизуватиме твою руку в скриньці. Біль. Але! Висмикнеш її — і я торкну твою шию ґом джаббаром; ця смерть швидка, ніби падіння сокири ката. Відсмикнеш руку — і ґом джаббар забере тебе. Зрозумів?

— Що в тій скриньці?

— Біль.

Пол відчув, як у руці закололо сильніше, й міцно стиснув уста. «І як же це може бути випробуванням?» — подумав він. Поколювання перетворилося на свербіння.

А стара промовила:

— Ти чув про те, що тварини відгризають собі лапу, щоб вирватися, коли потрапляють у пастку? То все звірине нутро. А людина лишилася

б у пастці, витримала б біль та прикинулася б мертвою, щоб убити ловця і знищити загрозу своєму видові.

Сверблячка переросла в легкий жар.

— Навіщо ти робиш це? — запитав Пол.

— Щоб визначити, чи ти людина. Мовчи.

Пол стиснув ліву руку в кулак, коли жар у правій руці посилювався. Він наростав повільно: тепло до тепла, тепло... і ще трішки тепла. Юнак відчув, як нігті вільної руки впинаються в долоню. Він спробував зігнути пальці палкої руки, але не зміг поворушити ними.

— Пече, — прошепотів він.

— Цить!

Біль пройняв його руку. Піт виступив на лобі. Кожна фібра ества волала Полові, аби він висмикнув руку з тих палючих лабетів... але... гом джаббар. Не повертаючи голови, юнак спробував ворухнути очима, щоб побачити страшну отруйну голку біля шиї. Він відчував, що дихає ривками, спробував уповільнити подих, але не зміг.

Біль!

Його світ виповнила порожнеча, не лишаючи нічого, крім руки, що палала в агонії, та старезного обличчя на відстані кількох дюймів, що витріщалося на нього.

Губи йому пересохли настільки, що він ледве розтулив їх.

Жар! Жар!

Хлопець подумав, що відчуває, як чорніє шкіра на тій вигорілій руці, як тріскається й відпадає плоть, лишаючи одні звуглілі кості.

Припинилося!

Біль припинився, неначе хтось повернув вимикач.

Пол відчував, як тремтить його права рука, як тілом стікає піт.

— Годі, — промимрила вона. — Куль вахед!¹¹ Ще жодна дівчинка не витримувала так довго. Мені, певно, хотілося, щоб ти програв. — Вона відхилилася назад, відводячи гом джаббар від його шиї. — Витягуй руку зі скриньки, юна людино, й поглянь на неї.

Пол поборов болісне тремтіння й зазирнув у чорну порожнечу, де його рука лишалася з власної волі. Пам'ять про біль пронизувала кожен рух. Розум промовляв юнакові, що він витягне зі скриньки почорнілий цурпалок.

— Зроби це! — прошипіла вона.

Пол висмикнув руку зі скриньки й уражено глянув на неї. Жодного сліду. Жодної ознаки агонії на шкірі. Він витягнув руку вперед, розвернув її, зігнув пальці.

— Біль завдано нервовою стимуляцією, — пояснила вона. — Не можемо ж ми калічити потенційних людей. Знайдеться чимало таких, хто б дорого заплатив за таємницю цієї скриньки. — Вона сховала її в складках свого вбрання.

— Але ж біль... — почав було він.

— Біль, — гмикнула вона. — Людина здатна керувати будь-яким нервом у власному тілі.

Пол відчув біль у лівій руці. Він розтиснув пальці й побачив чотири криваві відмітки там, де нігті врізалися в долоню. Опустивши руку, він поглянув на стару.

— Ви таке колись робили з моєю матір'ю?

— Чи просіював ти коли-небудь пісок крізь сито? — запитала вона.

Ухильний тон її запитання осяяв його свідомість вищим розумінням: Пісок крізь сито. Пол кивнув.

— А ми, Бене Гессерит, просіюємо всілякий люд, щоб знайти людей.

Він підняв правицю, воскрешаючи в пам'яті біль.

— І це все лише заради болю?

— Я спостерігала за тобою в агонії, хлопче. А сам біль — то тільки вісь випробування. Матір розказувала тобі про наші способи спостереження. Я бачу в тобі ознаки її навчання. Наше випробування — це криза та спостереження.

Пол відчув щирість у її голосі й промовив:

— Це правда!

Вона вп'ялася в нього поглядом. «Він відчуває правду! Чи може він бути тим самим? Чи справді він може бути тим самим?» Вона вгамувала хвилювання й нагадала собі: «Надія потьмарює спостереження».

— Ти знаєш, коли люди вірять у те, про що говорять, — сказала вона.

— Так.

У його голосі вчувалися обертони здібностей, які він неодноразово випробовував. Вона чула їх, а тому сказала:

— Можливо, ти і є Квізац Хадерах. Сідай тут, юний брате, біля моїх ніг.

— Я краще постою.

— А твоя матір колись сиділа біля моїх ніг.

— Я — не моя матір.

— Ти нас трохи недолюблюєш, правда? — Вона глянула на двері, а тоді гукнула: — Джессіко!

Двері прочинилися; за ними стояла Джессіка й напружено вдивлялася в кімнату. Коли жінка побачила Пола, то розслабилася. Вона спромоглася на слабку посмішку.

— Джессіко, чи твоя ненависть до мене вщухала хоч раз? — поцікавилася стара.

— Я люблю й ненавиджу тебе водночас, — відповіла Джессіка. — Ненависть — за завданий тобою біль, про який я не забуду ніколи. А любов — це...

— Просто беззаперечна даність, — закінчила стара, та голос у неї був м'яким. — Ти можеш зайти, але дотримуйся тиші. Зачини двері й пильнуй, аби ніхто не завадив нам.

Джессіка зайшла в кімнату, зачинила двері й стала спиною до них. «Мій син — живий, — подумала вона. — Мій син — живий, і він... людина. Я знала, що так і є... але... він живий. Тепер і я можу жити далі». Двері за її спиною були важкими та справжніми. Усе в кімнаті тиснуло на її чуття.

Мій син живий.

Пол глянув на матір. Вона казала правду. Йому хотілося зараз піти геть й осмислити пережитий досвід, але він знав, що не зможе залишити кімнату, перш ніж його відпустять. Стара здобула над ним владу. Вони казали правду. Його матір витримала це випробування. За цим має стояти жахлива мета... адже біль і страх були жахливими. Він убачав у цьому величну жахливу мету. Вони діяли наперекір усім перешкодам. Ними рухала тільки їм відома необхідність. Пол відчував, що і його долучили до цієї жахливої мети. От тільки він досі не знав, у чому ж вона полягала.

— Одного дня, хлопче, — сказала стара, — і тобі, можливо, доведеться стояти там, за дверима. Нелегка це справа...

Пол глянув униз, на руку, випробувану болем, а тоді підвів очі на Превелебну Матір. У її голосі вчувалося щось відмінне від усіх раніше чутих голосів. Світло пронизувало її слова, й були вони гострими, наче лезо. Пол відчував, що відповідь на кожне поставлене ним питання може підняти його над плотським світом до чогось вищого.

— Навіщо ви випробовуєте на людськість?

— Щоб звільнити вас.

— Звільнити?

— Колись люди звернули свої думки до машин у надії на те, що зможуть так звільнитися. Та це лише дало змогу іншим людям із машинами поневолити їх.

— «Не сотвори з машини подобу розуму людському», — процитував Пол.

— Саме так заповідалося Оранжистською Католицькою Біблією з часів Батлеріанського Джигаду, — сказала вона. — Проте що насправді мало писатися в Біблії, так це: «Не сотвори машини, яка б імітувала розум Людини». Ти вивчив це за допомогою ментата, який служить вам?

— Я вивчив це разом із Зуфіром Хаватом.

— Велике Повстання позбавило нас милиць, — сказала вона. — І змусило людський мозок розвиватися. У школах почали плекати людські таланти.

— У школах Бене Гессерит?

Вона кивнула.

— Із тих прадавніх шкіл донині дожили лише дві головні: Бене Гессерит і Гільдія Лоцманів. На нашу думку, Гільдія робить акцент винятково на чисту математику. Бене Гессерит виконує іншу функцію.

— Політика, — сказав Пол.

— Куль вахед! — промовила стара й кинула суворий погляд на Джессіку.

— Я не казала йому, Ваша Превелебносте, — відповіла Джессіка.

Превелебна Матір зосередилася на Полові.

— Ти здогадався за кількома непевними ознаками, — сказала вона. — Справді, політика. Спершу школою Бене Гессерит керували ті, хто вважав за необхідне збереження послідовності в діяннях людських. І

вони збагнули, що така послідовність неможлива без відділення людського матеріалу від тваринного — для покращення породи.

Раптом слова старої втратили для Пола свою осяйну гостроту. Він відчув порушення того, що його матір називала «інстинктом справедливості». Не те щоб Превелебна Матір брехала йому. Вочевидь, вона вірила в те, що каже. Та було щось глибше, пов'язане з жахливою метою.

Він промовив:

— Але матір казала мені, що багато хто в школах Бене Гессерит не знає своїх предків.

— Усі генетичні лінії завжди заносять у наші книги, — сказала вона. — Твоя матір знає, що вона або спадкоємиця когось із Бене Гессерит, або має потрібний нам набір генів.

— Тоді чому ж вона не може дізнатися, хто її батьки?

— Дехто знає... Більшість ні. Можливо, ми, наприклад, бажали схрестити її з близьким родичем для встановлення домінування певної генетичної риси. У нас багато причин.

І знову Пол відчув порушення справедливості. Він зауважив:

— А ви багато собі дозволяєте.

Превелебна Матір уражено глянула на нього, запитуючи себе: «Невже я чула критику в його голосі?»

— Ми несемо важкий тягар, — відповіла вона.

Пол відчував, що все більше приходить до тями після випробування. Він кинув на неї оцінювальний погляд і сказав:

— Ти кажеш, що я, можливо... Квізац Хадерах. Що це: гом джаббар у людській подобі?

— Поле, — втрутилася Джессіка. — Ти не повинен говорити таким тоном із...

— Я сама дам раду, Джессіко, — зупинила її стариця. — Юначе, що ти знаєш про Зілля Правди?

— Ви вживаєте його, щоб удосконалити свої здібності у виявленні брехні, — сказав він. — Матір розповідала мені.

— Чи бачив ти коли-небудь Транс Правди?

Він похитав головою:

— Ні.

— Те зілля небезпечно, — сказала вона, — але дає внутрішній зір. Коли Правдомовиця вживає зілля, то може зазирнути в різні місця своєї пам'яті — пам'яті свого тіла. Ми дивимося на безліч шляхів у минулому... але тільки жіночих шляхів. — У її голосі забринів сум. — Але ж досі є місце, куди не може зазирнути жодна Правдомовиця. Воно відштовхує нас і лякає. Але сказано, що одного дня прийде чоловік, якому зілля дасть дар внутрішнього Зору. Він гляне туди, куди ми не можемо — на жіночі й чоловічі шляхи минулого.

— Цей ваш Квізац Хадерах?

— Так, той, хто зможе бути в різних місцях одночасно: Квізац Хадерах. Багато чоловіків куштували зілля... дуже багато, та жоден не досяг успіху.

— Вони всі куштували трунок, але не побачили минулого?

— О ні, — вона похитала головою. — Вони скуштували його й померли.

2 Найімовірніше, термін має латинське походження: «bene» — добре, а «gesserit» — gero, gegere — «керувати» або «нести».

3 Імовірно, походить від арабського кореня «ракс» — «танцювати».

4 За однією з версій, Герберт запозичив назву «Каладан» від острова Каледан із казки братів Грімм «Принц Омар і принцеса Шахерезада». Браян Герберт у книзі «Мрійник Дюни» пише так: «Планету Каладан названо на честь Калідона, давньогрецького міста, де вполювали Калідонського вепра».

5 Френк Герберт тлумачив цей вислів як «той, хто скорочує шлях».

6 «Джаббар» може бути варіацією слова, що арабською означає «могутній», «наділений владою».

7 Ідеться не про мусульманську наложницю, тобто рабіню в гаремі, а про конкубіну, жінку, яка живе з чоловіком у відкритому, неприхованому та зазвичай тривалому сексуальному зв'язку.

8 Місцевість у Ємені.

9 Сам Френк Герберт стверджував, що слово «Ландсраад» — давньоскандинавське, означає «збори землевласників», тобто історично перше засідання законодавчого органу. Ландсраад — це помісне дворянство.

10 Імена Превелебних Матерів Бене Гессерит у перших книгах циклу «Дюна» Френк Герберт формував за таким зразком: латинське чоловіче ім'я + жіноче ім'я + екзотичне ім'я.

11 Словосполучення арабського походження, буквально означає «кожен, усе». Значення у світі «Дюни» див. у словнику Френка Герберта («Термінологія Імперії») наприкінці книжки.

2

Спроба осягнути Муад'Діба без розуміння його заклятих ворогів, Харконненів, домірна спробі побачити Істину, не відаючи Лжі. Бажанню побачити світло, не стрічаючи Пітьми. Це неможливо.

Принцеса Ірулан. Оповідь про Муад'Діба

Напівзанурений у пітьму рельєфний глобус обертався від поштовху товстої, вкритої блискучими перснями руки. Він стояв на підставці дивної форми біля однієї зі стін кімнати без вікон. Решта стін скидалася на різнобарвну клаптикову ковдру — сувої, фільмокниги, записи, ролики. Світло, яке осявало кімнату, текло із золотих куль, що застигли в рухомому силовому полі.

У центрі зали стояв еліпсоїдний стіл із жадеїтово-рожевою¹² кришкою зі скам'янілого елакового дерева. Навколо нього зависли поліморфні крісла, два з яких були зайняті. В одному сидів темноволосий круглолиций юнак приблизно шістнадцяти років, із сумними очима, а в другому — худий невисокий чоловік із жіночним обличчям.

Обидва зосереджено дивилися на глобус та на зануреного в пітьму чоловіка, який розкручував кулю.

До них долинуло вдоволене гиготіння, і могутній бас прогримів:

— Пітере, ось найбільша в історії пастка на людину. І Герцог уже потрапив між її щелеп. Чи ж не разючі речі роблю я, барон Владімір Харконнен?

— Безсумнівно, Бароне, — відповів чоловік. Голос його звучав мелодійним солодким тенором.

Товста рука опустилася на кулю і спинила її обертання. Тепер кожен у кімнаті прикипів поглядом до непорушної поверхні глобуса — дорогого предмета, який виготовляли спеціально для багатих

колекціонерів або ж планетарних правителів Імперії. Він зберігав неповторний відбиток ручної роботи імперських майстрів. Довжини та широти було накреслено тонесеньким платиновим дротом, а полярні шапки інкрустовано найдобрішими хмаристо-білими діамантами.

Товста долоня посунулася вперед, намагаючи деталі рельєфу.

— Пропоную вам подивитися, — знову загуркотів бас. — Подивитися уважно... І ти, Пітере, і ти, мій любий Фейде-Рауто: від шістдесяти градусів на півночі та до сімдесяти на півдні — вишукані брижі. Їхній колір — чи ж не нагадує він вам солодку карамель? І ніде, зовсім ніде немає на ній блакиті озер, річок або морів. А ці чарівні полярні шапочки — такі крихітні. Чи здатен хоч хтось сплутати це місце? Араакіс. Істинна унікальність. Ідеальна місцина для унікальної перемоги.

Губ Пітера торкнулася легенька усмішка.

— А ще, уявити тільки, Бароне: Падишах-Імператор переконаний, що він віддав Герцогові вашу планету прянощів. Як удало.

— Цілковита маячня, — гарикнув Барон. — Ти кажеш це, аби заплутати юного Фейда-Рауту, однак немає жодних підстав збивати з пантелику мого племінника.

Юнак із меланхолійним лицем заворушився в кріслі, розгладив складки на своєму чорному трико. Він випрямився, коли від дверей у стіні за його спиною долинув обережний стукіт.

Пітер вислизнув із крісла, підійшов до дверей, ледь прочинив їх — лише для того, щоб отримати циліндр із посланням. Зачинив двері й, розгорнувши сувій, вивчив його. З уст ментата злетіло кілька смішків.

— Що там? — владно поцікавився Барон.

— Дурень відповів нам, Бароне!

— Відколи це Атріди нехтуватимуть нагодою зробити красивий жест? — поцікавився Барон. — Гаразд, а що він пише нам?

— Він надзвичайно неввічливий, Бароне. Звертається до вас просто: «Харконнене». Ні «Сір й улюблений кусен», ні титулу.

— Це гарне ім'я, — проричав Барон, виказуючи своє нетерпіння. — То що повідомляє любий Лето?

— Він пише: «Вашу пропозицію про зустріч відхилено. Я вже неодноразово стикався з вашою підступністю, й це добре відомо всім».

— І? — перепитав Барон.

— Далі таке: «Мистецтво канлі ще має своїх поціновувачів в Імперії». І підпис: «Герцог Арракіса Лето». — Пітер зареготав. — Арракіса! Боже ж ти мій. То вже занадто.

— Угамуйся, Пітере, — промовив Барон, і сміх зник — наче хтось повернув вимикач.

— Отже, канлі¹³? — поцікавився Барон. — Вендета, еге ж? Він навіть ужив таке миле старовинне слово з такою багатою традицією. Хотів упевнитися, що я чітко розумію сказане ним.

— Ви зробили жест до примирення, — сказав Пітер. — Правил було дотримано.

— Як на ментата, Пітере, ти надто багато базикаєш, — відказав Барон, подумавши: «Скоро мені доведеться позбутися його. Він уже майже пережив власну корисність». Барон кинув через усю кімнату погляд на свого ментата-асасина, затримався на тій його особливості, яку люди помічали першою: очі — темні щілини синього на синьому, без найменшої краплі білого.

Вищир розцвів на Пітеровому обличчі, нагадуючи гримасу маски під проваллями очей.

— Але, Бароне. Ніколи ще помста не була прекраснішою. Перед нами план найвишуканішої зради: змусити Лето проміняти Каладан на Дюну, не лишивши йому жодного вибору, адже це наказ Імператора. Ви такий дотепник!

— У тебе словесна діарея, Пітере, — від голосу Барона віяло холодом.

— Це тому, що я щасливий, мій Бароне. Тоді як вас... вас з'їдають ревності.

— Пітере!

— Ох-ох, Бароне! Як прикро, що ви не спромоглися розробити таку вишукану схему самостійно.

— Одного дня я придушу тебе, Пітере.

— Беззаперечно, Бароне. Добрі вчинки ніколи не забуваються, еге ж?

— Пітере, ти перебрав із верите¹⁴ чи із семутою?

— Позбавлена страху правда дивує Барона, — обличчя Пітера перетворилося на карикатурно-похмуру маску. — Ах-ах! Розумієте, Бароне, я, як ментат, знатиму, коли ви відправите за мною ката. Ви

стримуватимете себе, доки потребуватимете мене. Передчасні дії були б марнотратством, а від мене й досі є користь вашій милості. Я знаю, який урок дала вам чарівна Дюна — жодного марнотратства. Хіба ні, Бароне?

Барон продовжував дивитися на Пітера.

Фейд-Раута скорчився в кріслі. «Дурні суперечники! — подумав він. — Дядечко не вміє розмовляти зі своїм ментатом без суперечок. Мені що, немає чого робити, окрім як вислуховувати їхні чвари?»

— Фейде, — промовив Барон. — Коли я запросив тебе сюди, то наказав слухати та вчитися. Ти зробив якісь висновки для себе?

— Так, дядьку, — відповів юнак завбачливо улесливим голосом.

— Часом я захоплююся Пітером, — сказав Барон. — Я завдаю болю, коли це необхідно, а от він... присягаюся, він отримує від цього найвищу насолоду. Щодо мене, то мені навіть шкода бідного Герцога Лето. Лікар Юе скоро зрадить його, і так настане кінець Дому Атрідів. Лето точно дізнається, чия рука керувала згідливим лікарем... усвідомлення цього стане найгіршою миттю його життя.

— Чому б тоді вам не наказати лікарю всадити Герцогові кинджал під ребра? — поцікавився Пітер. — Це тихо та ефективно. Ви говорите про жаль, але...

— Герцог має знати, що саме я звершую його долю, — сказав Барон. — Інші Великі Доми також мають запам'ятати урок. Це приголомшить їх, тож я матиму більше простору для маневру. Необхідність очевидна, але вона не повинна конче подобатися мені.

— Простір для маневру? — Пітер глузливо всміхнувся. — До вас уже прикута увага Імператора. Ви діяли вельми нахабно. Одного дня Імператор направить легіон або два своїх сардаукарів сюди, на Г'еді Прайм¹⁵, і так настане кінець барона Владіміра Харконнена.

— Ти хотів би це побачити, Пітере, так? — спитав Барон. — Ти б насолоджувався, спостерігаючи за корпусом сардаукарів, що розоряв би мої міста та грабував би мій замок. Ти б справді насолоджувався цим.

— Чи ж варто питати про це, Бароне? — прошепотів Пітер.

— Ти мав би бути башаром Корпусу, — сказав Барон. — Надто сильно тебе цікавлять кров і біль. Можливо, я надто поквапився з

обіцянкою трофеїв із Арракіса.

Пітер ступив п'ять химерних, дріботливих кроків кімнатою і спинився просто перед Фейдом-Раутою. У повітрі зависла напруга, і юнак зі схвильованою похмурістю підвів очі на ментата.

— Пітер — не іграшка, Бароне. Не грайтеся з ним, — промовив він. — Ви пообіцяли мені леді Джессіку. Ви пообіцяли її мені.

— Навіщо вона тобі, Пітере? — запитав Барон. — Завдавати болю?

Пітер глипнув на нього. Тиша затягувалася.

Фейд-Раута підсунув своє крісло на силовій підвісці до краю столу й поцікавився:

— Дядьку, мені й досі слід залишатися тут? Ви казали, що...

— Мій любий Фейд-Раута виріс нетерплячим, — у мороці за глобусом майнув якийсь рух. — Потерпи, Фейде. — Барон знову зосередився на ментаті. — А як щодо Герцогового пуголовка, малюка Пола, мій безцінний Пітере?

— Капкан приведе його до вас, Бароне, — пробурмотів Пітер.

— Я не про це питав, — відрізав Барон. — Пригадуєш, як ти пророкував, що Бене-Гессеритська відьма народить Герцогові дочку? Отже, ти помилився, ментате?

— Я не часто помиляюся, Бароне, — промовив Пітер, і вперше за всю розмову в його голосі лунав страх. — Ви маєте віддати мені належне: помиляюся я нечасто. До того ж ви знаєте, що Бене-Гессеритки зазвичай народжують дочок. Навіть супутниця Імператора приводить у світ винятково дівчаток.

— Дядьку, — знову подав голос Фейд-Раута. — Ви казали, що тут я почую дещо важливе для мене...

— Ви тільки послухайте мого племінника, — промовив Барон. — Прагне панувати над моїм Баронством, а сам навіть опанувати себе не може. — Барон пильно дивився на хлопця з-за глобуса, тінь за тінню. — Що ж, Фейде-Рауто Харконнене. Я викликав тебе сюди в надії, що ти здобудеш хоча б крихту мудрості. Ти вже поспостерігав за нашим добрим ментатом? Тобі варто було б зробити деякі висновки з нашого з ним діалогу.

— Але дядьку...

— Фейде, ти міг би сказати, що Пітер — високоефективний ментат?

— Так, але...

— Ага! «Але»... ось у чім заковика. Він уживає надто багато прянощів, їсть їх, як цукерки. Поглянь на його очі! Може здатися, що він трудяга з Арракіса. Пітер — ефективний, так, але все одно емоційний і схильний до вибухів гніву. Пітер — ефективний, але йому все одно властиво помилятися.

Пітер заговорив тихим утомленим голосом:

— Бароне, ви запросили мене сюди, щоб підірвати мою ефективність критикою?

— Підірвати твою ефективність. Пітере, ти ж бо знаєш мене. Я лише хотів, аби мій небіж зрозумів, що й ментати мають свої межі.

— Ви вже підготували заміну мені? — поцікавився Пітер.

— Заміну тобі? Навіщо, Пітере? Де я знайду ментата з твоєю хитрістю і злобою?

— Там само, де ви знайшли мене, Бароне.

— Можливо, мені варто над цим замислитися, — пробурмотів Барон. — Останнім часом ти справді став утрачати рівновагу. А як подумаєш про кількість з'їдених тобою прянощів!

— Мої втіхи надто дорогі, Бароне? Ви виступаєте проти них?

— Мій безцінний Пітере, твої втіхи прив'язують тебе до мене. Як я можу бути проти цього? Я лишень хочу, аби мій племінник звернув увагу на цю твою особливість.

— Тоді ось: експонат перед вами, — сказав Пітер. — Може, мені затанцювати? Чи маю я продемонструвати свої численні функції вельмишановному Фейду-Рау...

— Саме так, — гарикнув Барон. — Ти експонат. А зараз мовчи. — Барон зиркнув на Фейда-Рауту, на повні губи племінника (харконненівський генетичний маркер), які тепер ледь викривилися від здивування. — Фейде, це ментат. Натренований і пристосований до виконання конкретних обов'язків прилад. Ніколи не можна забувати, що цей прилад заховано в людському тілі. А це — серйозний недолік. Часом я гадаю, що наші предки мали рацію з цими своїми мислячими машинами.

— То були цяцьки порівняно зі мною, — пирхнув Пітер. — Навіть ви, Бароне, перевершили б ті машини.

— Можливо, — відповів Барон. — Із цим розібралися... — Він глибоко вдихнув і відригнув. — Тепер, Пітере, розкажи моєму

племінникові в загальних рисах про нашу кампанію проти Дому Атрідів. Попроацюй для нас ментатом, якщо твоя ласка.

— Бароне, я застерігав вас. Не варто довіряти подібну інформацію настільки юній особі. Мої спостереження.

— Це вже мені вирішувати, — відрізав Барон. — Я віддав тобі наказ, ментате. Продемонструй одну зі своїх численних функцій.

— Так тому й бути, — сказав Пітер. Він виструнчився, демонструючи хворобливу гідність — здавалося, на ньому ще одна маска, просто тепер її одягнули на все тіло. — За кілька стандартних днів Герцог Лето та весь двір ступлять на облавок лайнера Гільдії Лоцманів, що прямує на Арракіс. Гільдієри висадять його в Арракіні, а не в нашій столиці Карфазі¹⁶. Ментат Герцога Зуфір Хават правильно розрахував, що Арракін легше захищати.

— Слухай уважно, Фейде, — перебив Пітера Барон. — Стеж за планами, що ховаються всередині задумів, які причаїлися в глибинах інших планів.

Фейд-Раута кивнув, міркуючи: «Ось це мені до душі. Стара почвара, нарешті, допускає мене до своїх таємниць. Мабуть, він і справді хоче, аби я став його спадкоємцем».

— Є кілька тангенціальних можливостей, — продовжив ментат. — Я вказав, що Дім Атрідів переправиться на Арракіс. Однак, попри це, нам не слід забувати, що Герцог міг укласти угоду з Гільдією і помандрувати в безпечне місце за межами Системи. Інші в подібних ситуаціях ставали Домами-відступниками, забирали родинні ядерні запаси та силові щити й летіли за межі Імперії.

— Герцог надто горда людина, щоб піти на таке, — відказав Барон.

— Подібна ймовірність існує, — мовив Пітер. — Проте кінцевий результат був би для нас таким самим.

— Ні, не був би, — загарчав Барон. — Я маю переконатися, що він мертвий, і рід його обірвався.

— Така ймовірність вельми висока, — сказав Пітер. — Є певні дії, які вказують на те, що Дім збирається піти на зраду. Герцог тим часом не зробив нічого.

— Далі, — зітхнув Барон. — Завершуй уже, Пітере.

— В Арракіні, — вів далі ментат, — Герцог із родиною займе Резиденцію, де раніше мешкали граф Фенрінг та його леді.

— Посол до контрабандистів, — гикнув Барон.

— Посол куди? — перепитав Фейд-Раута.

— Ваш дядько пожартував, — сказав Пітер. — Він назвав графа Фенрінга послом до контрабандистів, зауваживши, що Імператора дуже цікавлять контрабандні потоки на Арракісі.

Фейд-Раута повернув здивоване обличчя до дядька.

— Але чому?

— Не будь ідіотом, Фейде, — огризнувся Барон. — Поки Гільдія де-факто лишається поза контролем Імперії, чи може бути інакше? Як ще можна доправляти на планету асасинів та шпигунів?

Рот Фейда-Раути видав беззвучне: «О-о-о».

— У резиденції ми підготували диверсію, — продовжив Пітер. — Буде скоєно замах на життя юного Атріда — замах, який може виявитися успішним.

— Пітере, — загудів Барон, — ти стверджував...

— Я стверджував, що випадковості трапляються, — відказав Пітер. — Замах має бути правдоподібним.

— Ох, але ж у юнака таке солодке юне тіло, — промовив Барон. — Звісно, потенційно він навіть небезпечніший, ніж його батько... з матір'ю-відьмою, яка тренує його. Проклята курва! Але продовжуй, будь ласка, Пітере.

— Хават здогадається, що в його оточенні діє наша людина. Найочевидніший підозрюваний — лікар Юе, який і справді є нашим агентом. Але Хават проводив розслідування і виявив, що наш лікар — випускник Сукської школи та відзначений імперським кондиціонуванням — гіпотетично, він може надавати допомогу навіть Імператорові. На імперське кондиціонування покладають надто великі надії. Вважають, що абсолютне кондиціонування неможливо зняти, не вбивши людину. А втім, як хтось колись відзначив, маючи надійну точку опори, можна рухати планетами. Ми знайшли цю точку та зрушили з місця лікаря.

— Як? — спитав Фейд-Раута. Він вирішив, що це справді цікава тема. Кожен знав, що неможливо обійти імперське кондиціонування.

— Про це іншим разом, — сказав Барон. — Продовжуй, Пітере.

— Замість Юе на шляху Хавата ми поставимо іншого, набагато цікавішого кандидата. Саме зухвальство подібної кандидатури зверне на неї Хаватову увагу.

— На неї?

— На саму леді Джессіку, — сказав Барон.

— Чи ж не вишукано? — запитав Пітер. — Розум Хавата буде зайнятий обдумуванням такої імовірності, й це послабить його функції ментата. Він навіть може спробувати вбити її. — Пітер спохмурнів, а тоді продовжив: — Але я не вірю, що це йому вдасться.

— Ти не хочеш, аби він це зробив? — поцікавився Барон.

— Не перебивайте мене, — відрізав Пітер. — Поки Хават матиме клопіт із леді Джессікою, ми заплутаємо його ще більше. Наприклад, підніmemo кілька повстань у гарнізонах міста й таке подібне. Їх, звісно, придушать. Герцог має повірити, що він повністю контролює ситуацію. І зрештою, коли настане час, ми подамо сигнал Юе й висадимося з нашими основними силами... еммм...

— Продовжуй, розкажи йому все, — сказав Барон.

— Наші позиції підсилюватимуть два легіони сардаукарів, убраних у харконненівську форму.

— Сардаукари! — у Фейда-Раути перехопило подих. Його свідомість зосередилася на жахних солдатах Імперії, вбивцях, позбавлених милосердя, солдатах-фанатиках Падишаха-Імператора.

— Бачиш, наскільки я тобі довіряю, Фейде, — промовив Барон. — Жоден із Великих Домів не повинен дізнатися й крихти з почутого тобою, інакше Ландсраад об'єднається проти Імперського Дому та запанує хаос.

— Головний нюанс у наступному, — сказав Пітер. — Оскільки Харконнени виконують брудну роботу за Імператора, ми отримуємо деякі суттєві переваги. Небезпечні переваги, це точно, але якщо користуватися ними обережно, то це принесе Дому Харконненів такі статки, які навіть і не снилися жодному з Домів Імперії.

— Фейде, ти й гадки не маєш, про які статки йдеться, — сказав Барон, — навіть у найдикіших своїх мріях. Почнемо з того, що у нас будуть постійні права на директорство в ДАПТ.

Фейд-Раута кивнув. Багатство. ДАПТ — це ключ до скарбів. Кожен шляхетний Дім гребе зі скарбниці компанії все, що може, доки входить

до ради директорів. Директорство в ДАПТ було реальним свідченням влади в Імперії, яке змінювало розстановку сил у Ландсрааді, що перебував у хисткій рівновазі з Імператором і його прибічниками.

— Герцог Лето, — сказав Пітер, — може спробувати втекти до мерзотників-фрименів на околицях пустелі. Чи спробує відправити родину в безпечне, як йому здається, місце. Однак цей шлях перекритий одним із агентів Його Величності — планетарним екологом. Ви, можливо, пам'ятаєте його — Кайнс.

— Фейд пам'ятає його, — сказав Барон. — Завершуй уже.

— Вам бракує люб'язності, Бароне.

— Завершуй оповідь. Це наказ! — проревів Барон.

Пітер знизав плечима.

— Якщо все йтиме так, як ми запланували, то протягом одного стандартного року Арракіс стане субфеодом Дому Харконненів. Там пануватиме ваш дядько. Його особистий агент керуватиме Арракісом.

— І прибутки зростуть, — сказав Фейд-Раута.

— Саме так, — відповів Барон і подумав: «Це не більше, ніж справедливість. Це ми приборкали Арракіс... за винятком групки фрименських виродків, які ховаються на околицях пустелі, та кількох одомашнених контрабандистів, які прикуті до планети майже так само міцно, як і місцеві працівники.

— А ще Великі Доми дізнаються, що Барон знищив Атрідів, — сказав Пітер. — Вони дізнаються.

— Вони дізнаються, — видихнув Барон.

— Найчарівніше з усього, — сказав Пітер, — що дізнається про це й Герцог. Він уже все знає. Уже відчуває пастку.

— Щира правда, що Герцогові це відомо, — промовив Барон, і в його голосі прозвучала нотка суму. — Знає, але нічого не може вдіяти. Це ще сумніше.

Барон вийшов із-за глобуса Арракіса. Щойно він вислизнув із тіні, всі побачили його велетенське, надзвичайно товсте тіло. Ледь помітні випуклості під складками чорної роби свідчили, що весь цей жир частково підтримувала портативна силова зброя. Насправді він важив близько двохсот стандартних кілограмів, але ногам доводилося підтримувати не більше ніж п'ятдесят кіло.

— Я зголоднів, — прогримів Барон, витер губи вкритою перснями рукою і витріщився на Фейда-Рауту втонулими в жирі очима. — Відправ когось по їжу, мій любий. Перш ніж піти, ми попоїмо.

[12](#) Жадеїт — мінерал зеленого кольору, схожий на нефрит.

[13](#) Слово турецького походження, яке означає «заклятий ворог». Значення у світі «Дюни» див. у словнику Френка Герберта («Термінологія Імперії») наприкінці книжки.

[14](#) Назва походить від латинського слова «veritas» — «істина».

[15](#) Г'єді Прайм (Прима Г'єді або Альфа Козерога) — третя за яскравістю зірка в сузір'ї Козерога.

[16](#) Натяк на фінікійське місто-державу Карфаген, яке воювало із Римською Імперією протягом трьох Пунічних воєн.

3

І сказала таке свята Алія Ножа: «Превелебна Матір має поєднувати в собі спокусливі хитрощі куртизанки з недоторканою величчю незайманої богині, тримаючи в напрузі ці якості настільки довго, наскільки молодість дасть змогу їй це робити. А коли молодість і краса зів'януть, то її осердя, що колись породжувало напругу, обернеться на джерело підступності й вигадливості».

Принцеса Ірулан. Муад'Діб, родинні нотатки

— Гаразд, Джессіко, що ж ти тепер скажеш? — запитала Превелебна Матір.

Розмова ця відбувалася в день Полового випробування в замку Каладан, коли сонце вже котилося до схилу. Дві жінки сиділи у вітальні Джессіки, доки Пол чекав у прилеглий звуконепроникній Кімнаті для медитації.

Джессіка стояла обличчям до південних вікон. Вона дивилася, але не бачила спалахів заграви, що розсипалися над луками та рікою. Слухала й не чула запитання Превелебної Матері.

Багато років тому відбулося інше випробування. Сухорлява дівчина з тілом, виснаженим нуртуванням підліткового віку, і волоссям кольору бронзи зайшла в кабінет Превелебної Матері Гая Єлени Могіям, Вищого Проктора школи Бене Гессерит на Валасі ІХ. Джессіка поглянула на свою праву руку, зігнула пальці та пригадала біль, страх і злість.

— Бідний Пол, — прошепотіла вона.

— Я поставила тобі питання, Джессіко! — пролунав роздратований і вимогливий голос старої.

— Що? Ох... — Джессіка вирвалася з полону минулого та поглянула на Превелебну Матір, яка сиділа між двома західними вікнами, притулившись спиною до каменю. — Яку відповідь ви хочете почути?

— Яку відповідь я хочу почути? Яку відповідь я хочу почути? — старий голос зірвався на жорстоке передражнювання.

— Так, у мене син! — спалахнула Джессіка. Вона чудово розуміла, що їй навмисне доводять до білого гарту.

— Тобі наказали народжувати Атріду лише доньок.

— Для нього це так багато означало, — благала Джессіка.

— Засліплена пихою, ти подумала, що зможеш привести у світ Квізаца Хадераха!

Джессіка підвела підборіддя.

— Я відчула, що це можливо.

— Ти думала лишень про бажання твого Герцога мати сина, — відрубала стара. — А його бажання не мають жодного значення. Донька Атрідів мала побратися зі спадкоємцем Харконнів і заповнити генетичну лауну. А ти надзвичайно все ускладнила. Ми можемо втратити тепер обидві лінії.

— Та й ви не безгрішні, — сказала Джессіка та кинула виклик довгому погляду старечих очей.

За мить стара промимрила:

— Що зроблено, те зроблено.

— Я запряглася ніколи не шкодувати про свої рішення, — відказала Джессіка.

— Як шляхетно, — глумливо процідила Превелебна Матір. — Жодного жалю. Ми ще подивимося на тебе, коли станеш утікачкою, за твою голову призначать винагороду та всі намагатимуться вбити тебе й твого сина.

Джессіка зблідла.

— Чи немає альтернативи?

— Альтернативи? Хіба має сестра Бене Гессерит запитувати про таке?

— Я лишень запитую, що ви бачите в майбутньому завдяки своїм надможливостям.

— У майбутньому я бачу те, що бачила й у минулому. Ти добре знаєш принципи наших дій, Джессіко. Раса усвідомлює власну конечність і

боїться застою в спадковості. Потяг змішувати генетичні лінії без жодного плану — у нас у крові. Імперія, Компанія ДАПТ, усі Великі Доми — лише тріски в буремному паводку.

— ДАПТ, — пробурмотіла Джессіка. — Гадаю, вони вже вирішили, як ділитимуть рештки Арракіса.

— Що таке ДАПТ, як не флюгер наших часів, — сказала на те стара. — Імператор і його друзі взяли під контроль п'ятдесят дев'ять цілих і шістдесят п'ять сотих відсотка голосів ради директорів ДАПТу. Вочевидь, вони передчувають прибутки, а оскільки інші також їх передчувають, тиск лише зростатиме. Так розвивається історія, дівчинко.

— Це саме те, чого я зараз найбільше потребую, — відказала на те Джессіка. — Історичного огляду.

— Нема чого глузувати, дівчинко! Ти не гірше за мене знаєш, які сили нас оточують. Наша цивілізація спирається на три вершини: Імператорський Палац, якому противажить Федерація Великих Домів Ландсрааду, а між ними — Гільдія зі своєю жахливою монополією на міжзоряні перельоти. А політика, що стоїть на тринозі, — найхисткіша з усіх структур. Усе було б доволі погано навіть без ускладнень, породжених торгівельною феодальною культурою, що повернулася спиною до більшості наук.

Джессіка гірко промовила:

— Тріски у вирі паводку. Ось ця тріска — Герцог Лето, друга — його син, а третя...

— Ой, дівчинко, замовкни. Ступаючи на цей шлях, ти чудово знала, що завжди йтимеш по краю.

— «Я Бене Гессерит: я існую, тільки щоб служити», — процитувала Джессіка.

— Правильно, — сказала стара. — Лишається сподіватися тільки на те, що ми зможемо запобігти велетенській пожежі та нам вдасться врятувати ключові генетичні лінії.

Джессіка заплющила очі, відчуваючи, як сльози зсередини тиснуть на повіки. Вона вгамувала тремтіння душі та тіла, вирівняла дихання і збитий пульс, дала раду спітнілим долоням. За мить промовила:

— Я заплачу за свої помилки.

— І твій син платитиме разом із тобою.

— Я захищатиму його, як тільки зможу.

— Захищатимеш! — розлютилася стара. — Ти добре знаєш слабке місце цього плану! Якщо ти надміру сильно захищатимеш сина, Джессіко, він виросте надто безпорадним, аби виконати хоча б якесь призначення!

Джессіка відвернулася й подивилася у вікно, де вже густішали сутінки.

— Планета Арракіс справді така жахлива?

— Досить погана, але все ж таки не зовсім. Там облаштувалася Міссіонарія Протектіва та трохи пом'якшила умови. — Превелебна Матір звелася на ноги й розрівняла складки свого вбрання. — Поклич сюди хлопця. Я скоро маю їхати.

— Маєте їхати?

Голос старої потеплів.

— Джессіко, дівчинко, якби ж я тільки могла опинитися на твоєму місці та замість тебе витримати всі страждання. Але в кожній з нас свій шлях.

— Я знаю.

— Ти люба мені, як кожна з моїх доньок, але я не можу дозволити почуттям заважати обов'язку.

— Я розумію... необхідність.

— Що ти зробила, Джессіко, і чому ти це зробила, знаємо ми обидві. Але милосердя змушує мене попередити, що шансів на те, що твій малий — Вінець Бене Гессерит, дуже мало. Не дозволяй собі сподіватися надто ревно.

Джессіка сердито змахнула сльози з кутиків очей.

— Ви змушуєте мене знову почуватися маленькою дівчинкою, яка відповідає на першому уроці. — Вона виштовхнула із себе слова: — «Людське начало не має уподібнюватися тваринному». — Вона затрусилася від мовчазного схлипу. — Я була такою самотньою.

— Це мало б стати одним із випробувань, — сказала стара. — Люди майже завжди самотні. А тепер поклич хлопця. Він пережив довгий страшний день. Але він мав час подумати та позгадувати, тож я маю поставити йому інші запитання стосовно снів.

Джессіка кивнула, підійшла до дверей Кімнати для медитації і відчинила їх.

— Поле, зайти, будь ласка, сюди.

Пол зайшов із повільною впертістю. Він зиркнув на матір так, наче вона була чужинкою. Настороженість виповнила його погляд, коли він побачив Превелебну Матір, але цього разу кивнув їй, як кивають рівному собі. Почув, як матір зачинила за ним двері.

— Юначе, — почала стара. — Повернімося до твоїх снів.

— Що ви хочете?

— Тобі щоночі сняться сні?

— Не всі сні варті запам'ятовування. Я можу пригадати будь-який сон, але деякі варті цього, а інші — ні.

— Як ти відрізняєш їх?

— Я просто знаю це.

Стара глянула на Джессіку, а потім знову на Пола.

— А що тобі снилося минулої ночі? Чи варте воно пам'яті про нього?

— Так. — Пол заплющив очі. — Мені наснилася печера... і вода... і дівчина там — дуже худорлява та з великими очима. Синява поглинула її очі — у них не було білків. Я розмовляв із нею і розповідав про вас, про зустріч із Превелебною Матір'ю на Каладані.

Пол розплющив очі.

— А чи трапилося те, про що ти розповідав тій дивній дівчині, сьогодні?

— Так, — Пол заплющив очі. — Я розповідав їй, що ви прийшли та поставили на мені тавро відчуження.

— Тавро відчуження, — видихнула стара й, на мить зиркнувши на Джессіку, знову зосередилася на Полові. — Скажи мені чесно, Поле, чи часто сняться тобі сні про грядущі події, які трапляються відразу після цих снів?

— Так. І ця дівчина вже снилася мені раніше.

— Он як? Ти знаєш її?

— Я знатиму її.

— Розкажи мені про неї.

Пол знову заплющив очі.

— Ми з нею в тісній місцині в затінку скель. Уже майже ніч, але спека не спадає, і я бачу клапті піску крізь просвіти між скелями. Ми... чекаємо на щось... на те, що я піду на зустріч з іншими людьми. Вона боїться, однак намагається приховати це від мене, і я схвильований.

Тоді вона каже: «Повідай мені про води твого рідного світу — Усулю¹⁷». — Пол розплющив очі. — Дивно, правда? Мій рідний світ — Каладан. Я ніколи не чув про планету під назвою Усуль.

— Чи було ще щось у тому сні? — квапила його Джессіка.

— Так. Але, можливо, це мене вона називала Усулем, — сказав Пол. — Щойно подумав про це. — Він знову заплющив очі. — Вона просить мене розповісти про води. Я беру її за руку. І кажу, що прочитаю їй вірш. І я так і роблю, але потім маю пояснювати деякі слова: берег, прибій, водорості та чайки.

— Який вірш? — запитала Превелебна Матір.

Пол розплющив очі.

— Просто одна з настроєвих поезій Гурні Галлека для сумних часів. Позаду нього Джессіка почала декламувати:

— Пригадую солоний дух берегових вогнів
Під соснами лягали тіні —
Довгі, ясні... густі.
І чайки зазирали за край землі
Білі плями в зеленім сні...
Крізь сосни вітру пересвист
Гойдає тіні.
Чайки на пружних крилах
Злітають увись,
І небо стугонить квилінням.
Я чую вітру свист,
Що берегом кружляє,
Прибою шум.
І вогнище палає
крізь водоростей сум.

— Саме його, — підтвердив Пол.

Стара витріщилася на Пола, а тоді промовила:

— Юначе, як Проктор Бене Гессерит я розшукую Квізаца Хадераха, чоловіка, справді здатного стати одним із нас. Твоя матір бачить у тобі таку ймовірність, але ж вона дивиться на тебе очима матері. Я також убачаю ймовірність, але не більше.

Превелебна Матір замовкла, і Пол бачив, що стара хоче, аби він заговорив. Хлопець же вирішив перечекаати.

За мить вона промовила:

— Що ж, на те твоя воля. Є в тобі глибини, запевняю, є.

— Чи можна мені піти? — запитав юнак.

— Ти не хочеш почути, що Превелебна Матір може розповісти тобі про Квізаца Хадераха? — сказала Джессіка.

— Вона сказала, що всі, хто прагнув ним стати, померли.

— Але я можу трішки натякнути тобі, чому вони померли, — відказала на те Превелебна Матір.

«Вона говорить натяками, — подумав Пол. — Насправді ж їй нічого нічого не відомо». А тоді промовив:

— Тоді натякніть.

— І забирайтеся під три вітри? — осміхнулася вона, і мереживо зморщок проступило на старечому обличчі. — Чудово: «Той, хто правила встановлює».

Юнака пройняло здивування: гостя говорила з особливою глибиною навіть про такі банальні речі, як напруга. Невже вона гадає, що матір зовсім нічого його не навчила?

— У цьому й полягає натяк? — поцікавився він.

— Ми тут не для того, щоб кидатися словами чи брати на кпини їхнє значення, — відказала стара. — Верба схиляється перед вітром і зростає в покорі, аж доки інші верби не оточать її — і постане стіна проти вітру. У цьому призначення верби.

Пол витріщився на неї. Вона сказала «призначення», і слово це вдарилося об хлопця, заразивши його якоюсь жахливою метою. Враз він розсердився на неї: дурна стара відьма, рот якої повниться банальностями.

— Ти кажеш, я можу бути цим Квізацом Хадерахом, — сказав він. — Ти говориш про мене, однак ні слова не зронила про те, як ми можемо допомогти батькові. Я чув, як ти говорила з моєю матір'ю. Твої слова звучали так, ніби він уже помер. А він досі живий!

— Якби для нього можна було зробити хоча б щось, ми б обов'язково зробили це, — прогарчала стара. — Можливо, нам вдасться врятувати тебе. Сумнівно, але можливо. А твого батька ніяк не порятуєш. І коли ти навчишся приймати це як даність, тоді засвоїш справжній урок Бене Гессерит.

Пол побачив, як матір затремтіла від цих слів. А тоді перевів погляд на стару. Як вона могла говорити таке про його батька? Звідки взялася

така впевненість? Обурення зануртувало у його свідомості.

Превелебна Матір поглянула на Джессіку.

— Ти навчала його Шляху — я бачу певні ознаки цього. На твоєму місці я вчинила б так само, і нехай всі правила забираються до біса.

Джессіка кивнула.

— Але тепер попереджаю тебе, — вела далі стара, — забудь про звичний план навчання. Його безпека вимагає Голосу. Він уже має непогані схильності до нього, але ми обидві знаємо, наскільки ж більше йому потрібно... безнадійно більше. — Вона підійшла близько до Пола та поглянула на нього. — До зустрічі, юначе. Сподіваюся, тобі все вдасться. Але якщо ні — не біда, досягнемо успіху згодом.

Тоді вона ще раз зиркнула на Джессіку, і спалах розуміння майнув між ними. Тоді стара зашелестіла вбранням і вийшла з кімнати, не озираючись. Кімната та її мешканці вже залишили думки старої.

Але коли Превелебна Матір відверталася, Джессіка перехопила її погляд. На зморшкуватих щоках блищали сльози. І сльози ті були болючішими за всі слова та жести, що прослизнули сьогодні між ними.

[17](#) Арабський корінь А-С-Л означає «основа». Значення у світі «Дюни» див. у словнику Френка Герберта («Термінологія Імперії») наприкінці книжки.

4

Ви вже прочитали, що на Каладані у Муад'Діба не було друзів-однолітків. Надто вже великі небезпеки чигали повсюди. Однак Муад'Діб мав чудових товаришів-учителів. Гурні Галлек, воїн-трубадур. У цій книзі є кілька його пісень, тож ви зможете їх проспівати. Серед його наставників був також старий ментат Зуфір Хават, майстер-асасин, який уселяв страх у серце самого Падишаха-Імператора. Дункан Айдаго, майстер меча з Гінаца; лікар Юе (зрада заплямувала його ім'я, але не зачепила глибокої мудрості); леді Джессіка, яка вчила його Шляху Бене Гессерит і, звісно ж, Герцог Лето. На жаль, дуже довго ніхто не помічав, що він іще й був чудовим батьком.

Принцеса Ірулан. Історія Муад'Діба для дітей

Зуфір Хават прослизнув до кімнати для занять замку Каладан і м'яко причинив за собою двері. На мить застиг, почувавши себе старим, утомленим і пошарпаним численними бурями. Ніла ліва нога, яку розсікли ще тоді, коли він виконував накази старого Герцога.

«Я служу вже третьому їхньому поколінню», — подумав він.

Через світлу залу, що тонула в полуденному світлі, що лилося із заскленої стелі, ментат глянув на юнака, який сидів спиною до дверей, занурений у розкидані по кутовому столу папери та карти.

«Скільки разів я маю йому повторювати, щоб він не сидів спиною до дверей?» — Хават прочистив горло.

Пол не відривався від науки.

Тінь від хмари пропливла над світловими люками. Хават кашлянув іще раз.

Пол виструнчився і промовив, не обертаючись:

— Знаю, я сиджу спиною до дверей.

Хават, стримавши усмішку, пройшов залюю.

Пол підвів погляд на сивого старого, який застиг біля кутка столу.

На темному, поритому зморшками обличчі Хавата вирізнялися його очі — переповнені настороженістю провалля.

— Я чув, як ти йшов коридором, — сказав Пол. — І чув, як ти прочинив двері.

— Ці звуки можна зімітувати.

— Я відчую різницю.

«Можливо, так і є, — подумав Хават. — Та відьма, його матір, безсумнівно, добре тренує юнака. Хотів би я знати, якої думки про це її дорогоцінна школа? Можливо, саме тому вони прислали стару, Проктора — нагадати нашій любій леді Джессіці про її місце».

Хават підсунув крісло та демонстративно сів навпроти Пола обличчям до дверей. Тоді відкинувся на спинці та окинув поглядом кімнату. Раптом вона його вразила: дивне приміщення видалося майже незнайомим — усе обладнання вже вивезли на Арракіс. Залишився тільки навчальний стіл, дзеркало для фехтування з непорушними кришталевими призмами, підбитий ватою латаний манекен — він скидався на давнього піхотинця, якого скалічили та зламали війни.

«Такий, як і я», — подумав Хават.

— Про що ти думаєш, Зуфіре? — спитав Пол.

Хават глянув на хлопчика.

— Я думав про те, що всі ми скоро полетимо звідси та, найпевніше, більше ніколи не побачимо цього місця.

— Ти через це в зажурі?

— У зажурі? Дурниці! Сумно розлучатися з друзями. Місце — це всього-на-всього місце, — він зиркнув на розкладені на столі карти. — Й Арракіс — це лишень іще одне місце.

— Мій батько прислав тебе, щоб перевірити мене?

Хават насупився — спостережливість цього юнака вражає! — і кивнув.

— Ти гадаєш, що було б краще, якби він сам прийшов до тебе, але ж тобі має бути відомо, як багато у нього клопотів зараз. Він прийде пізніше.

— Я читав про бурі на Арракісі.

— Бурі? Зрозуміло.

— Схоже, що вони доволі кепські.

— «Кепські» — то надто вже обережне слово для них. Ці бурі поширюються в низинах на шість, сім тисяч кілометрів. Вони поглинають усе, що може прискорити їх: коріолісові сили, інші бурі, абсолютно все, у чому є хоча б унція енергії. Вони здатні мчати зі швидкістю в сім тисяч кілометрів на годину, всотуючи все, що постає на їхньому шляху — пісок, пил, усе. Вони здатні зірвати з кісток м'ясо, а самі кістки розтрощити на скалки.

— Чому в них немає погодного контролю?

— В Арракіса є специфічні проблеми. Вартість буде зависокою, а ще ж є експлуатаційні витрати й таке інше. Гільдія вимагає нечувану ціну за супутниковий контроль, а, як ти знаєш, хлопче, Дім твого батька не належить до найбагатших в Імперії.

— Ти коли-небудь бачив фрименів?

«Розум хлопчини мчить сьогодні, як стріла», — спало на думку Хаватові.

— Вважай, що й не бачив, — відповів ментат. — Їх заледве можна відрізнити від населення грабенів і низькодолів. Вони всі носять величезні роби, що тріпочуть на вітрі. А в закритих приміщеннях сморід від них усіх підноситься аж до небес. Це все через костюми, які носять фримени, так звані «дистикости» — вони переробляють воду власного тіла.

Пол ковтнув і здивувався раптовій волозі в роті, пригадавши сон про спрагу. Думка про людей, які настільки потребували води, що навіть змушені були повторно використовувати вологу власних виділень, спустошила його.

— Там вода — коштовність, — промовив юнак.

Хават кивнув: «Можливо, завдяки цим розповідям він збагне, наскільки важливо вважати цю планету ворожою. Цілковите божевілля — вирушати туди, не усвідомлюючи цього».

Пол задер голову до світлових люків і помітив, що почався дощ. Волога цівками стікала сірим метасклом.

— Вода.

— Ти ще навчишся безмірно цінувати воду, — сказав Хават. — Ти син Герцога й тобі ніколи її не забракне, однак ти відчуєш, як спрага давить на тебе звідусіль.

Пол облизав губи, згадуючи, як тиждень тому пройшов випробування Превелебної Матері. Вона також казала щось про водний голод.

«Ти побачиш мертві рівнини, — сказала вона, — спорожнілі дикі місцини, загублену землю, де немає нічого, окрім прянощів і піщаних хробаків. Тобі доведеться пофарбувати очниці, аби не осліпнути на яскравому сонці. А “сховищем” стане будь-яке місце, де тобі вдасться сховатися від вітру та чужих очей. Ти ходитимеш на своїх двох — без ’топтера, машини чи сідла».

Пол розумів її плавний і співочий тон, але не слова.

«Коли ти житимеш на Арракісі, — сказала вона тоді, — то побачиш, що халя¹⁸, земля, — порожня. Місяці стануть твоїми друзями, а сонце — ворогом».

Пол відчув, що мати відійшла від свого сторожового посту біля дверей і стала позаду нього. Вона поглянула на Превелебну Матір і спитала: «Невже ви не бачите жодної надії, Ваша Превелебносте?»

«Не для батька, — стара жестом наказала Джессіці мовчати та поглянула вниз на Пола. — Хай твоя пам’ять всотає мої слова, юначе: світ тримається на чотирьох речах... — Вона підняла чотири великі покручені пальці, — знаннях мудрих, справедливості великих, молитвах праведних та мужності хоробрих. Однак усе це не варте нічого без... — Гай Єлена Могіям стиснула пальці в кулак. — Без правителя, якому відоме мистецтво владарювання. Хай ці знання будуть тобі дороговказом!»

Відтоді минув тиждень. І лише зараз Пол почав уповні розуміти сказане Превелебною Матір’ю. Тепер, коли хлопець сидів разом із Зуфіром Хаватом у тренувальній залі, його раптово пронизав страх. Він зиркнув на здивоване, насуплене обличчя ментата.

— Про що ти марив цього разу? — поцікавився Хават.

— Ти коли-небудь зустрічався з Превелебною Матір’ю?

— Із цією відьмою-Правдомовицею з Імперії? — В очах Хавата спалахнула зацікавленість. — Зустрічався.

— Вона, — Пол завагався: збагнув, що не може розказати Хаватові про випробування. Заборона була надто глибокою.

— Так? Що вона?

Пол двічі глибоко вдихнув.

— Вона сказала мені дещо, — хлопець заплющив очі їй, пригадавши слова, заходився повторювати їх, несвідомо наслідуючи голос старої: — Ти, Поле Атріде, нащадок королів, син Герцога, і ти маєш навчитися панувати. Це те, що не зміг досягнути жоден із твоїх предків. — Пол розплющив очі їй додав: — Почуте розлютило мене. Я відповів, що мій батько панує над цілою планетою. Вона сказала, що він її втратить. Я зауважив, що він отримає багатшу планету. Вона ж мовила на те, що він і її втратить. Мені хотілося побігти, попередити батька, однак Превелебна відказала, що його вже попереджали — ти, мати та безліч інших людей.

— У принципі, так і є, — пробурмотів Хават.

— Чому ж ми тоді летимо туди? — запитав Пол.

— Бо так наказав Імператор. До того ж, попри сказане відьмою-шпигункою, надія все ж таки є. Які ще одкровення лилися з того ветхого фонтану мудрості?

Пол глянув униз на свою праву руку, яка під столом стиснулася в кулак. Він повільно примусив власні м'язи розслабитися. «Вона наклала на мене якусь заборону. Як?»

— Вона спитала, що таке, на мою думку, панувати, — сказав юнак. — Я відповів, що це означає наказувати. Превелебна зауважила, що частину вивченого мені слід забути.

«А стара майже точно вловила суть», — подумав Хават і кивнув Полові продовжувати.

— За її словами, правитель має переконувати, а не примушувати. Вона сказала, що він повинен готувати найсмачнішу каву, аби привабити до свого вогнища найдобірніше товариство.

— А як, на її думку, твій батько навернув на свій бік таких людей, як Дункан і Гурні? — запитав Хават.

Пол знизав плечима.

— Ще вона казала, що добрий правитель має вивчити мови своїх світів, бо всі вони різні. Я гадав, Превелебна має на увазі, що арракійці не знають галаху¹⁹, однак вона запевнила, що йдеться зовсім про інше. Вона відповіла, що говорила про мову каменів і рослин, мову, яку не чують вуха. Я відповів, що лікар Юе називає це Таємницею життя.

Хават загіготів.

— І як же вона відреагувала на це?

— Схоже, Превелебна просто оскаженіла. Сказала, що Таємниця життя — не проблема, яку можна розв'язати, а лише реальність, яку можна сприймати. Тоді я процитував їй Перший Закон ментата: «Жоден процес не можна зрозуміти, обірвавши його. Розуміння має рухатися разом із процесом, має злитися і текти разом із ним». Це, здається, її вдовольнило.

«Схоже, він упорався з випробуванням, — подумав Хават, — але стара відьма налякала його. Навіщо це їй?»

— Зуфіре, — запитав Пол, — на Арракісі справді буде так погано, як вона сказала?

— Не настільки погано, — витиснув усмішку Зуфір. — Узяти хоча б, наприклад, фрименів. Непокірний нарід пустелі. Навіть приблизний попередній аналіз свідчить, що їх набагато, набагато більше, ніж припускають в Імперії. Там живуть люди, хлопче, безліч людей і... — Хават приклав жилавий палець до кутика ока, — і вони палають до Харконненів лютою ненавистю. Однак ти маєш мовчати про почуте. Я розповів тобі про це лише тому, що вважаю тебе батьковим помічником.

— Батько розповідав мені про Салусу Секундус, — відповів Пол. — Знаєш, Зуфіре, схоже, це брат-близнюк Арракіса... можливо, там не настільки погано, але все одно схоже.

— Наразі про Салусу Секундус нам нічого не відомо напевно, — відповів Хават. — Переважно те, що було з'ясовано дуже-дуже давно. Проте щодо відомих фактів ти цілком маєш рацію.

— А фримени нам допоможуть?

— Є така ймовірність, — Хават підвівся. — Сьогодні я відлітаю на Арракіс. А ти тим часом бережи себе... хоча б заради стариганя, який тебе дуже любить. Будь гарним хлопчиком, обійди стіл і сядь обличчям до дверей. Не те що б я вважав замок небезпечним місцем: лишень хочу виробити в тобі певну звичку.

Пол звівся на ноги та виконав ментатове прохання.

— Ти летиш сьогодні?

— Я — сьогодні, а ти — завтра зранку. Наступного разу ми зустрінемося вже на землі твого нового світу, — Хават стиснув правий біцепс Пола. — Хай рука, у якій ти тримаєш ніж, завжди буде вільною,

гаразд? А щит нехай завжди буде зарядженим на повну, — ментат відпустив руку хлопчика, поплескав його по плечу, крутнувся і широкими кроками рушив до дверей.

— Зуфіре! — гукнув до ментата Пол.

Хават обернувся, завмерши в широкому дверному отворі.

— Не сідай спиною до дверей, — сказав Пол.

Усмішка розцвіла на зморшкуватому старечому обличчі.

— Не сяду, хлопче. Можеш на мене покластися.

Ментат пішов геть, м'яко зачинивши за собою двері.

Пол сів туди, де щойно був Хават, і впорядкував розкидані папери. «Ще один день тут, — подумав він. Хлопець роззирнувся кімнатою. — Ми відбуваемо». Думки про від'їзд раптом стали реальнішими, ніж будь-коли. Він згадав іще дещо, про що розповідала стара: «Світ — сума багатьох речей — людей, ґрунту, рослин, місяців, припливів і сонць. Сума невідомих, яку зовуть природою, — абстрактне поєднання, позбавлене будь-якого відчуття теперішнього». Хлопець замислився: «А що таке теперішнє?»

Двері перед Полом рвучко розчахнулися — і всередину влетіла потворна пародія на людину з оберемком зброї в руках.

— Що ж, Ґурні Галлеку, — поцікавився Пол, — ти мій новий учитель фехтування?

Галлек п'яткою захряснув двері.

— Ти, звісно, хотів би, аби я до тебе в ігри гратися прийшов, знаю, — сказав чоловік. Він роззирнувся кімнатою, відзначаючи подумки, що люди Хавата вже побували тут і впевнилися, що спадкоємець Герцога в цілковитій безпеці. Повсюди були ледь помітні ознаки перевірки.

Пол спостерігав, як потворний чолов'яга з усією зброєю прокотився кімнатою і зробив крутий віраж біля столу. Юнак помітив перекинутий через плече Ґурні дев'ятиструнний балісет. Між струн, ближче до грифа, було вставлено мультимедіатор.

Галлек кинув зброю на тренувальний стіл, розклав її в ряд — рапіри, стилети, кинджали, паралізатори з повільними дротиками, поясні щити. Шрам від атраментової лози вигнувся, коли, обернувшись, чоловік усміхнувся до хлопчика.

— Бісеня мале, то в тебе навіть «доброго ранку» для мене не знайдеться? — спитав Галлек. — А якою це шпилькою ти старого

Хавата штрикнув? Він пронісся повз мене коридором, наче людина, що поспішає на похорон ворога.

Пол вишкірився. З усіх людей батька Ґурні Галлек імпонував йому найбільше. Юнакові подобалися його дивацтва, вибрики та жарти, і він уважав цього чолов'ягу радше другом, аніж найнятим охоронцем.

Галлек зняв із плеча балісет і заходився його налаштувати.

— Не хочеш говорити, то й не треба.

Пол підвівся, пройшовся кімнатою та звернувся до гостя:

— Що, Ґурні, замість фехтувати вирішив до концерту підготуватися?

— То он як ти старшим бришкаєш, — відказав Галлек. Він спробував узяти акорд на своєму інструменті й кивнув.

— А Дункан Айдаго де? — поцікавився Пол. — Хіба не він мав учити мене мистецтву бою?

— Дункан повів другу хвилю переселенців на Арракіс, — відповів Галлек. — Тобі zostався лише бідний Ґурні, що ніц не тямить у бою і геть нездарний у музиці. — Він узяв іще один акорд, прислухався й усміхнувся. — На раді вирішили: раз ти настільки нікудишній боєць, краще навчити тебе музики, аби ти до решти не змарнував свого життя.

— Може, тоді заспіваєш мені якусь баладу? — запитав Пол. — Хочу гарно запам'ятати, як не варто цього робити.

— Ах-ха-хахаха! — зареготав Ґурні й загорлав «Галактичних дівчаток». Мультимедіатор миготів на струнах, поки він співав:

Ой, галісійські дами
За перли будуть із вами,
Арракійські — за води ковток.
Та як хочеш панну,
Як вогонь жадану,
Доньку Каладана запроси в танок.

— Не так уже й погано, як на куцорукого з медіатором, — гмикнув Пол, — але якби мама довідалася, що ти виспіваєш у замку подібні соромітності, вона б наказала прибити твої вуха до зовнішньої стіни, як прикрасу.

Ґурні смикнув себе за ліве вухо.

— Кепська вийшла б прикраса. Вони надто пошкодилися від підслуховування біля замкової шпарини дивних пісеньок, що, як я знаю, розучує на своєму балісеті один юнак.

— То ти вже забув, як це — знайти у своєму ліжку пісок? — запитав Пол. Він схопив поясний щит і заклацнув його на талії. — Тоді, до бою!

Очі Галлека розширилися в награному здивуванні.

— То он чия лиха рука вчинила те безчинство! Захищайся, юний учню, захищайся! — Гурні схопив рапіру та розсік нею повітря. — Жадаю я страшної помсти!

Пол обрав парну рапіру, зігнув її в руках і став у фехтувальну позицію, виставивши одну ногу вперед. Він надав своїм рухам комічної помпезності, наслідуючи лікаря Юе.

— Що за бевзя відрядив мені батько для фехтування? — протягнув Пол. — Цей дурнувятий Гурні Галлек забув перше правило бійця, озброєного рапірою та щитом. — Хлопець клацнув кнопкою на поясі й відчув легке поколювання шкіри від лоба та вниз по спині через захисне поле, почув, як зовнішні звуки згладжувалися щитовими фільтрами. — У бою зі щитом треба бути швидким у захисті та повільним в атаці, — процитував Пол. — Атака має єдину мету: змусити суперника оступитися, відкритися для згубного удару. Щит відіб'є швидкий клинок, однак пропустить неспішний кинджал. — Пол перехопив рапіру, зробив різкий обманний випад, повернув клинок назад для повільного уколу, що пробив би бездумний захист щита.

Галлек простежив за випадом Пола та в останню мить ухилився від удару, пропускаючи затуплене лезо повз груди.

— Чудова швидкість, — прокоментував Гурні, — однак ти повністю відкрився для удару знизу під кутом.

Засмучений Пол відступив.

— Я мав би відшмагати тебе за таку неуважність, — сказав Галлек. Він узяв зі столу оголений кинджал і підняв його вгору. — У руці ворога ця річ уже випустила б із тебе дух! Ти здібний учень, кращого не буває, та застерігаю тебе: ти не повинен навіть жартома пропускати через свій захист людину зі смертю в руці.

— Гадаю, я сьогодні не в настрої для цього, — сказав Пол.

— Настрої? — Навіть крізь заслін силового поля до хлопця долинула обуреність у голосі Галлека. — А до чого тут настрої? Ти б'єшся, коли виникає необхідність, і настрої не має значення. Він годиться для тварин, любощів чи гри на балісеті. Але не для бою.

— Мені шкода, Ґурні!

— Та не дуже тобі й шкода!

Галлек активував свій щит, напівприсів, виставивши вперед ліву руку з кинджалом. Ледь припідняту вгору рапіру він тримав у правій руці.

— А тепер, як я й казав, захищайся по-справжньому! — Він різко підскочив убік, а тоді вперед, завдаючи нищівних ударів.

Пол відбивав удари, відступаючи. Він відчув, як поля затріщали, коли краї щитів спершу доторкнулися один до одного, а тоді розчепилися, відчув електричне поколювання шкіри, що виникло через контакт. «Що трапилося з Ґурні? — запитав він себе. — Він б'ється по-справжньому!» — Пол ворухнув лівою рукою, і йому в долоню з наручних піхов ковзнув стилет.

— Відчуваєш потребу в додатковому клинку, еге ж? — гмикнув Галлек.

«Може, зрада? — промайнула думка. — Тільки не Ґурні!»

Вони кружляли залом, б'ючись — випад, відбиття, удар, контрудар. Повітря в їхніх щитах стало затхлим, адже воно не могло оновлюватися через повільну взаємодію на межі силового поля. Кожне нове зіткнення щитів приносило сильніший запах озону.

Пол продовжував задкувати, однак тепер він спрямував свій відступ до тренувального столу. «Якщо мені вдасться підвести його до столу, я покажу один фокус, — думав Пол. — Ну ж бо, Ґурні, іще один крок».

Галлек ступив цей крок.

Пол відбив удар вниз, повернувся і побачив, як рапіра Галлека зачепила край столу. Пол відскочив убік, спрямував рапіру вгору, одночасно ведучи стилет до шиї Ґурні. Він зупинив лезо за дюйм від яремної вени суперника.

— Ти цього хотів? — прошепотів Пол.

— Поглянь униз, хлопче, — важко видихнув Ґурні.

Пол послухався. Він побачив, що кинджал Ґурні пройшов повз край стола і його вістря майже торкалося Полового паху.

— Ми б злилися в обіймах смерті, — сказав Галлек. — Однак визнаю, ти фехтуєш краще, якщо на тебе натиснути. Здається, у тебе з'явився настрій для бою? — Він вицирився, як вовк, і шрам від атраментової лози запульсував на його підборідді.

— Те, як ти наступав на мене, — промовив Пол. — Ти що, справді хотів пустити мені кров?

Галлек сховав кинджал і випростався.

— Якби ти бився хоч на краплю гірше, ніж можеш, я б добряче подряпав тебе. Залишив би шрам на пам'ять. Не хочу, аби мого улюбленого учня зарізав перший-ліпший харконненівський волоцюга.

Пол вимкнув щит й зіперся на стіл, відновлюючи дихання.

— Я заслужив на це, Гурні. Але батько розлютився б, якби ти поранив мене. А я не хочу, щоб тебе карали за мої невдачі.

— Як на те, — відповів Галлек. — Це була б і моя невдача. Тобі не слід перейматися через кілька отриманих на тренуванні шрамів. Ти щасливець, що маєш їх так мало. А щодо твого батька — Герцог покарає мене, лише коли я не зможу зробити з тебе першокласного воїна. І мені б це точно не вдалося, якби я не пояснив тобі хибність залежності від настрою, яка зненацька в тебе з'явилася.

Пол випростався і сховав стилет у піхви на зап'ясті.

— Ми зовсім не в ігри тут граємо, — сказав Галлек.

Пол кивнув. Його подивувала непритаманна Галлекові серйозність поведінки, якась протверезлива сила. Поглянувши на буряковий шрам від атраментової лози на підборідді Гурні, хлопець пригадав історії про те, що це зробив Звір Раббан у рабських копальнях Харконненів на Г'єді Прайм. Раптом Полові стало дуже соромно, що він хай навіть і на мить засумнівався у вірності Гурні. Пол збагнув, що появу шраму супроводжував біль — можливо, настільки ж сильний, як і той, що навіяла йому Превелебна Матір. Він прогнав цю думку — вона пронизувала їхній світ холодом.

— Певно, я справді сподівався на якусь гру сьогодні, — сказав Пол. — Надто багато серйозного навколо останнім часом.

Галлек відвернувся, щоб приховати емоції. Щось пекло йому очі. У ньому, неначе налив, жив біль — усе, що зосталося від якоего утраченого вчора, яке час відрізав від нього.

«Як скоро хлопчикові доведеться стати чоловіком, — подумав Галлек. — Як скоро доведеться йому подумки прочитати цю угоду, яка закликає до жорсткої обережності й безапеляційно вимагає заповнити рядок: “Назвіть ваших найближчих родичів”»²⁰.

Не обертаючись, Галлек промовив:

— Я відчував, що тобі хотілося погратися, хлопче, і нічого у світі мені не хотілося, окрім як приєднатися до твоїх ігор. Однак ми більше не можемо гратися. Завтра ми рушаємо на Арракіс. Арракіс справжній. Харконнени справжні.

Пол підняв рапіру вертикально вгору, торкнувся нею лоба.

Галлек повернувся, побачив салют і відповів на нього кивком. Жестом указав на тренувальний манекен.

— Тепер попрацюємо над твоїм часочуттям. Покажи мені, як ти даєш собі раду з цим підступним одороблом. Я керуватиму ним звідси. Так я краще бачитиму всі твої дії. Попереджаю: сьогодні я використаю нові прийоми. Від ворога подібних попереджень ти не діждешся.

Пол став навшпиньки, щоб заспокоїти м'язи. Раптом він повністю усвідомив, що його життя почало різко змінюватися. Хлопець підійшов до манекена, ткнув вістря рапіри вимикач на його грудях і відчув, як захисне поле відштовхнуло клинок.

— En garde²¹! — дав команду Галлек, і манекен пішов в атаку.

Пол активував щит, відбив удар, завдав контрудару.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.